

**A japán mint idegen nyelv: formalitás és
informalitás a japán média nyelvhasználatában, és
ennek jelentősége a nyelvelsajátításban**

Jelige: 21. századi szamurájok

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1. Társadalom és nyelv - kultúra és nyelv összefüggései	3
1.2. Nyelv, kultúra és társadalom Japánban	5
1.2.1. A japán társadalom és kultúra.....	5
1.2.2. A japán nyelv.....	8
1.3. Jpop és japanizáció.....	18
1.3.1. Mi is az a jpop kultúra?	18
1.3.2. Média	19
1.3.2.1. A japán média	19
2. Anyag és módszer	23
3. Eredmények, elemzés.....	25
3.1. Életkor és nem.....	25
3.2. Az első hipotézis ellenőrzése.....	25
3.3. A második hipotézis ellenőrzése.....	26
3.4. A harmadik hipotézis ellenőrzése	28
3.5. A negyedik hipotézis ellenőrzése	29
3.6. Az ötödik hipotézis ellenőrzése	31
4. Következtetések	34
5. Összegzés és kitekintés	37
Felhasznált irodalom	38
Internetes források.....	39
Melléklet: kérdőív	40

1. Bevezetés

1.1. Társadalom és nyelv - kultúra és nyelv összefüggései

Többféle elképzelés és gondolat született már a társadalom és nyelv viszonyának meghatározásának céljából, de egyben mindegyik nézet közös: nem létezik nyelv társadalom nélkül, ahogy a társadalom sem képes létezni nyelv nélkül. Az alábbiakban néhány, ezzel a kérdéssel kapcsolatos nézet ismertetése következik.

Az egyik ilyen felfogás szerint a társadalom és nyelv egyek, szorosan összetartoznak. Ennek folytán a nyelv jelek rendszere, amelyek segítségével gondolatokat közvetítünk. Ezek a jelek mindig két részből állnak: egy névből és a névhez tartozó jelentésből vagy gondolatból. Ez tulajdonképpen a saussure-i jelölő és jelölt viszonyt jelenti. Minden társadalom egy nyelvi közösséget alkot, amelyet a nyelv tart össze, így ha a társadalom változik, a nyelv is vele fog változni (<http://www.modern-thinker.co.uk/6%20-%20language%20and%20society.htm> Ian Heath).

Egy másik nézet a nyelv és társadalom között strukturális kapcsolatot lát: a társadalom struktúrája befolyásolhatja vagy meghatározhatja a nyelv struktúráját és/vagy a nyelvi viselkedést. Erre példa, hogy a kisgyermekek másképpen beszélnek, mint a felnőttek, illetve, hogy az egyén szociális, regionális helyzete is meghatározhatja a nyelvhasználatot (WARDAUGH 1995).

Ennek a nézetnek az ellenkezője, amikor a nyelv struktúrája vagy a nyelvi viselkedés hat a társadalmi struktúrára, illetve vannak, akik szerint a nyelv és a társadalom kölcsönösen hat egymásra. Chomsky és a generatív grammatikusok ezzel szemben azt állították, hogy a két struktúra között semmiféle kapcsolat nincs: az egyént el kell különíteni a nyelvtől, nyelvhasználatától, így a társadalmat is (WARDAUGH 1995).

Látható, hogy számos nézőpontból próbálják meg a társadalom és nyelv kettőségét, vagy épp különbözőségét, megragadni, de vajon a kultúra és nyelv viszonyáról milyen vélekedések születtek az elmúlt évszázadban?

Először a legfontosabb, hogy meghatározzuk, mi is a kultúra. Goodenough így fogalmazza meg: „egy társadalom kultúrája abból áll, amit egy személynek tudnia vagy hinnie kell ahhoz, hogy a kultúra tagjai számára elfogadható módon cselekedjen, méghozzá bármely szerepben, amelyet a kultúra tagjai bármelyikük számára elfogadhatónak tekintenek” (GOODENOUGH idézi WARDAUGH 1995).

Clifford Geertz szerint „a kultúra a szimbolikus jelentések rendszere. Egy szociális örökség, amelyen az egész közösség osztozik, ezáltal nem csak az egyénhez tartozik. Olyan szimbolikus jelentések rendszere, amelyben a nyelv játssza az egyik legfontosabb szerepet” (<http://www1.gdufs.edu.cn/jwc/bestcourse/kecheng/38/whjiaoan/files/intro.html> saját fordítás).

A harmadik meghatározást Edward Tylor fogalmazta meg: „A kultúra...az a komplex egész, amely magában foglalja a tudást, vallást, művészetet, erkölcsöt, törvényt, szokást és egyéb más képességet, amelyet az ember a társadalom tagjaként elsajátít”(<http://www1.gdufs.edu.cn/jwc/bestcourse/kecheng/38/whjiaoan/files/intro.html> saját fordítás).

Összegezve a fent felsorolt definíciókat: a kultúra nem a „magaskultúrát” jelenti, hanem arra utal, „amit egy személynek tudnia kell ahhoz, hogy funkcionálni tudjon egy adott társadalomban” (WARDAUGH 1995: 192). És itt vissza is jutottunk a társadalom szerepéhez, amelyben a nyelven kívül a kultúrának is meghatározó szerepe van, hiszen mind beleszületünk egy társadalmi közösségbe, egy nyelvi közösségbe, amelynek szociális és kulturális szokásait is elsajátítjuk életünk során. A későbbiek folyamán, amikor a gyermekből felnőtt lesz, a nyelvtanulás lesz az a közeg, az az eszköz, amellyel más társadalmak kultúráját ismeri meg a nyelvük által.

A kultúra és a nyelv egymással való viszonyával kapcsolatban fontos megemlíteni két nevet, akik jelentős megfigyeléseket tettek e két rendszer egymásra hatása kapcsán: Edward Sapir és Benjamin Lee Whorf.

A Sapir – Whorf-hipotézisként (vagy csak Whorf-hipotézisként) ismert nézet szerint egy nyelv struktúrája befolyásolja beszélőinek világszemléletét. Nyelv és kultúra között szoros kapcsolat áll fenn (ahogy nyelv és társadalom között is), így mindkettőt ismernünk kell (WARDAUGH 1995). Ez a nyelvtanulásnál lesz fontos szempont, amelyre később még kitérek.

Az említett hipotézis arra mutat rá, hogy a különböző nyelveket beszélők másképp látják a világot, nyelvükbe ez strukturálisan bele van kódolva, és még ha egy másik nyelvet el is

sajátítunk, az anyanyelvből is fakadó világnézetünket nem fogjuk tudni levetkőzni. Még azok is, akik hasonló kulturális-szociális háttérrel rendelkeznek, viszont különböző nyelveket beszélnek, a világot teljesen másképp fogják látni, hiszen a nyelvükbe másképp van ugyanaz a dolog belekódolva (<http://edition.tefl.net/articles/teacher-technique/language-culture/> Aubrey Neil). Például ha a jelentések szintjét nézzük, egy angol anyanyelvűnek a *kutya* szó 'dog'-ként fog realizálódni, míg egy kínai anyanyelvű egyetlen karakterrel jelöli. Ez bizonyítja, hogy kultúra-specifikus jelentésekről van szó, mert hiába ugyanaz a két szó jelentése, ha a kulturális háttérük különbözik (<http://www1.gdufs.edu.cn/jwc/bestcourse/kecheng/38/whjjiaoan/files/intro.html>). Ebből adódhatnak később a kultúraközi félreértések, amelyeknek megelőzésére a nyelvtanulás során ismertetni kell a nyelvtanulóval az adott nyelv kultúráját és társadalmi struktúráját is, amely pedig a különböző státuszú személyekkel szembeni és a különböző helyzetekben megfelelő nyelvhasználat megvalósulásában kap fontos szerepet (Aubrey Neil, <http://edition.tefl.net/articles/teacher-technique/language-culture/>).

1.2. Nyelv, kultúra és társadalom Japánban

1.2.1. A japán társadalom és kultúra

Bár a japán társadalom és kultúra nyugatiasodni próbál, az évszázados kötöttségeket és szokásokat nem vetkőzik le. Egy olyan különleges népről és nemzetről van szó, akik igyekeznek harmóniát teremteni a társadalmukból és kultúrájukból fakadó, illetve a nyugati minták alapján kialakított rendszerük között. Tudvalevő, hogy a japán társadalom erősen hierarchikus a mai napig. „Minden üdvözlésnek és érintkezésnek jeleznie kell az emberek közötti társadalmi távolság fajtáját és mértékét” (BENEDICT 2009: 54). Ezért beszélhetünk a japán nyelv esetében úgynevezett udvarias és tiszteleti nyelvről, amelyek pontosan ezeket a társadalmi státuszbeli, korbeli és olykor még nemek közti különbségeket hivatottak kifejezni. Minden ilyen magatartást konvenciók és szabályok határoznak meg, hiszen nem mindegy, ki előtt milyen mértékben hajolnak meg, és milyen szavakkal kísérik e mozdulatot (BENEDICT 2009).

Természetesen nem csak osztálykülönbségek esetében kell figyelniük: családon belül is hierarchikus rendszer uralkodik, amelynek a családfő, az apa a fenntartója és irányítója. A gyerekek kötelessége a szüleivel szemben udvariasan viselkedni, sőt meg is kell felelnie az elvárásoknak (BENEDICT 2009). A japán gyerekeket születésüktől fogva belenevelik ebbe a társadalmi rendszerbe, hogy minél előbb beleszokjanak.

Japán egész történelmére jellemző volt ez a hierarchikus berendezkedés, az osztály- , illetve kasztársadalom. A 7. században dolgozták át életmódjukat a kaszt nélküli rendszernek megfelelően, amelyet Kínától vettek át. De ezt is úgy alakították, hogy a saját hierarchián alapuló társadalmuk rendszerébe beilleszkedjen (BENEDICT 2009).

Mivel a japánok nagyon tisztelik az őseiket, ezért ők a múltat adósságként kezelik: le vannak kötelezve a múltnak, ahogy a mindennapi életben más embereknek is. Folyamatos adok-kapok viszony áll fenn közöttük, amelynek kiindulópontja mindig az adósság, amelyet vissza kell fizetniük egymásnak (BENEDICT 2009). A nyelvükben is kifejeződik ez a társadalmi és kulturális hozzáállás: több szavuk van ugyanis a „kötelességre”. Ezeket a szavakat nyugati nyelvekre nagyon nehezen lehet lefordítani, hiszen az általuk kifejezett gondolatok idegenek a nyugati népek számára. A kötelesség egyik alapszava, amely végigkísérhet egy japánt egész életében, az *on* (BENEDICT 2009).

„Az *on* valamennyi jelentéstartalmában egy nyomás, egy lekötelezettség, egy teher, melyet minden erejükkel igyekeznek viselni. *Ont* valaki a feljebbvalójától kaphat. Ha olyantól fogadja el, aki nem egyértelműen magasabb rangú, vagy legalább azonos helyzetű vele, az kényelmetlen alsóbbrendűségi érzést okoz” (BENEDICT 2009: 88). Az *ont* nehéz megmagyarázni, leginkább nyelvi elemekkel lehet megértetni, mint például a ’köszönöm’ szó szintén többféle megvalósulása, amelyben szintén az *on* által kifejezett kötelezettség jelenik meg. Japánul a ’köszönöm’ kétféleképpen hangozhat: *arigatou* és *sumimasen*. Az *arigatou* a magyar ’köszönöm’-nek megfelelő, amely azt hivatott kifejezni, hogy a köszönő fél hálás azért, amit érte tettek, pl. ajándékot kapott. Azonban a *sumimasen* már jóval összetettebb, ugyanis ezt rendszerint úgy fordítják: ’elnézést, bocsánat’ (BENEDICT 2009; MORI 2009). Egy példával szemléltetem a szó megvalósulását a könnyebb érthetőség kedvéért. Ha egy japán ember sétál az utcán, és véletlenül kiejt valamit a zsebéből, akkor egy másik járókelő felveheti, és utána viheti. Ebben az esetben a „szenvedő” fél nem *arigatou*-val fog köszönetet mondani, hanem a *sumimasen* használja, mert akaratlanul gondot okozott annak a járókelőnek, akinek nyugalma „megsértette”, és aki vette a fáradságot, hogy utána vigye a leejtett tárgyat. Magyarra fordítva körülbelül így nézhet ki a szó jelentése: „elnézést, amiért gondot okoztam azzal, hogy fel kellett vennie és utánam kellett hoznia ezt a tárgyat, de igazán hálás vagyok érte.” Látszik tehát, mennyivel telítettebb a jelentése a *sumimasennek*.

Mivel az *on* adósságot rak a japán emberre, ezt vissza is kell fizetnie. Ekkor lép elő a *giri*, amelyet a legkönnyebben úgy lehet leírni, ha két oldalról közelítjük meg a kérdést:

1. a világ iránti *giri*: az egyén kötelezettsége, hogy visszafizesse az *ont*
2. a név iránti *giri*: az a kötelesség, hogy az egyén megvédje a nevét (BENEDICT 2009)

A régi időkben a fent említett két fogalom mögött igazi, őszinte érzések húzódtak meg, míg manapság a japán ember vonakodik attól, hogy „adósságba” keveredjen. A *giri* ma azt jelenti, hogy mindenféle kötelezettséget vissza kell fizetni mindenféle embernek. A ma használt kifejezések azt hangsúlyozzák, hogy nyomás nehezedik a japánokra, ami akaratuk ellenére *giri*re kényszeríti őket (BENEDICT 2009).

Ez az adok-kapok viszony a japán társadalom minden színterén megjelenik. Talán pont emiatt nem szeretnek versenyezni egymással. A japán nép általában képtelen a versengésre, amely akkora nyomás alatt tartja őket, hogy egy sikertelen eredmény után akár az öngyilkosságba is menekülhetnek. „...a versenynek Japánban nem olyan mértékűek a társadalmilag kívánatos hatásai, mint a mi saját életünk keretein belül. Mi erősen támaszkodunk a versenyre, mint valami „jó dologra”. Pszichológiai tesztek mutatják, hogy a verseny ösztönöz minket a legjobb munkára. A teljesítmény eme ösztönzés hatására emelkedik. Ha valamit teljesen egyedül kell elvégeznünk, akkor az eredményünk nem fogja elérni azt a szintet, mintha lenne versenytársunk. Japánban azonban a tesztek ennek pont az ellenkezőjét mutatják” (BENEDICT 2009: 126). A japánok teljesítménye versenyhelyzetben erősen romlik, amely abból fakad, hogy nem bírják elviselni a vereségből fakadó szégyent. Világszerte ismeretes, hogy rengeteg japán fiatal lett öngyilkos amiatt, hogy nem vették fel őket első próbálkozásra az egyetemre. Sikertelenségükkel ugyanis nem csupán saját nevükre, hanem családjuk nevére is szégyent hoztak. Ez mélyen a japán kulturális hagyományokban gyökerezik, elég, ha csak a szamurájok *harakirijé*re gondolunk.

Ruth Benedict antropológus úgy fogalmazta meg, hogy Japán a „szégyen kultúrája”. A szégyen azt jelenti a japán társadalomban, hogy ha nem ügyelnek a megfelelő viselkedésükre, akkor a nyilvánosság, a társadalom megbélyegzi őket, ezáltal szégyenben maradnak. Ennek elkerülése végett a mások által elvárt társadalmi rendhez igazítják magukat. A japánok akkor érzik magukat a legjobban, amikor olyan közegben lehetnek, ahol mindenki azonos szabályok szerint viselkedik. Azonban külföldön képtelenek ezeket a viselkedési formákat alkalmazni, és ilyenkor válnak a legsebezhetőbbé (BENEDICT 2009). Megijednek attól, hogy a világon sehol máshol nem tudnak igazi japánként viselkedni, ezért csak saját társadalmi közegükben tudnak természetesen viselkedni. Mivel a körülöttük lévő emberek elvárásaihoz igazítják viselkedésüket, mindennél fontosabb számukra, hogy a társadalmi, szociális kapcsolataik

zökkenőmentesek legyenek, lehetőleg mindenféle konfliktus nélkül. A szigorúnak, és sokszor betarthatatlannak, tűnő szabályrendszerük pontosan emiatt jött létre: felelősségteljeségre nevel, és a magasabb pozícióban lévő személyek meggondolatlan hatalomgyakorlását is megakadályozza (MORI 2009). „[...]a japánok[...]csak a már ismert kereteken belül, más szóval az előre megtervezett életformában érzik magukat biztonságban, és a „térképen” fel nem tüntetett, vagyis előre nem látható dolgokkal szemben félelemmel viseltetnek” (MORI 2009: 264).

1.2.2. A japán nyelv

A japán nyelv, akárcsak a magyar, az agglutináló nyelvek közé tartozik. A toldalékok mindig szorosan azt a szót követik, amelyre vonatkoznak. Azonban igeragozás nincs a japán nyelvben, a személyes névmások használatával jelzik az ige számát és személyét. Sokszor ezeket is elhagyják, ilyenkor a hallgatónak a kontextusból kell következtetnie arra, kihez és kiről szólt az üzenet.

A japán nyelv nyelvtanilag egyszerűbb a magyarnál, nem használnak annyiféle toldalékot, és a ragozás hiányossága jelentősen megkönnyíti a nyelvtanulást. Ami nehezebbre esik a nyelvtanulóknak az az eltérő írásrendszer. Ahhoz, hogy a nyelvtudásunk teljes legyen, meg kell tanulunk az írásjegyeket, a *kanjikat*.

1.2.2.1. Írott nyelv: kanji, kana, romaji

A japán írásrendszer alapvetően három részből áll:

1. Kanji: „ezeket a képírásos (= piktografikus, azaz tárgyakat kifejező) és fogalomjelölő (= ideografikus, azaz valamely elvont fogalmat képviselő), a kínaiból átvett írásjegyeket fogalomszavak (főnevek, melléknevek, számnevek, igék) és (japán) belföldi nevek írására használják” (HADAMITZKY-KAZÁR 1980: 11).
2. Kana: ezeket japánok alkották, nem kínai eredetű írásjegyek. Két csoportjuk van:
 - hiragana: „jeleit a *kanjival* jelölt fogalomszavak végződéseinek, a partikuláknak, és egyéb, nem *kanjival* jelölt szavaknak írására használják” (I.m.:11).
 - katakana: „jelei főként idegen szavak és külföldi nevek írására szolgálnak” (I.m.:11).
3. Romaji: latin betűs írás. A japánul tanuló külföldiek rendszerint ezzel ismerkednek meg legelőször nyelvtanulásuk során. A japán szavak latin betűkkel való írásmódját James Curtis Hepburn angol nyelvész és misszionárius dolgozta ki japán-angol szótára megírásakor. Ezt az átírást a mai napig használják, a nyelvész nevére kapta a

megnevezést is: Hepburn-rendszer, japánul pedig: *hebon-shiki*. (HADAMITZKY-KAZÁR 1980: 16)

a	あ ア	i	い イ	u	う ウ	e	え エ	o	お オ
ka	か カ	ki	き キ	ku	く ク	ke	け ケ	ko	こ コ
ga	が ガ	gi	ぎ ギ	gu	ぐ グ	ge	げ ゲ	go	ご ゴ
sa	さ サ	shi	し シ	su	す ス	se	せ セ	so	そ ソ
za	ざ ザ	ji	じ ジ	zu	ず ズ	ze	ぜ ゼ	zo	ぞ ゾ
ta	た タ	chi	ち チ	tsu	つ ツ	te	て テ	to	と ト
da	だ ダ	ji	ぢ ヂ	zu	づ ヅ	de	で デ	do	ど ド
na	な ナ	ni	に ニ	nu	ぬ ヌ	ne	ね ネ	no	の ノ
ha	は ハ	hi	ひ ヒ	fu	ふ フ	he	へ ヘ	ho	ほ ホ
ba	ば バ	bi	び ビ	bu	ぶ ブ	be	べ ベ	bo	ぼ ボ
pa	ぱ パ	pi	ぴ ピ	pu	ぷ プ	pe	ぺ ペ	po	ぽ ポ
ma	ま マ	mi	み ミ	mu	む ム	me	め メ	mo	も モ
ya	や ヤ			yu	ゆ ユ			yo	よ ヨ
ra	ら ラ	ri	り リ	ru	る ル	re	れ レ	ro	ろ ロ
wa	わ ワ							o	を ヲ
va	ヴァ	vi	ヴィ	vu	ヴ	ve	ヴェ	vo	ヴォ

1. ábra. Hiragana és katakana táblázat romajjival. Forrás: Hadamitzky-Kazár: *Kanji és Kana. A japán írásrendszer kézikönyve és szótára*. 1980.

A magyar átírásban azonban nem a Hepburn-rendszert alkalmazzák, hanem a japán szavakat a magyar magán- és mássalhangzók rendszere szerint írják le, például: a *yama* ('hegy') a magyar átírás szerint *jama*. A *ch*-nak a magyarban a *cs* fog megfelelni: *chairō* ('barna') - > *csairo*. Ugyanez vonatkozik a városnevekre is, ugyanis ami az angol átírás szabályai szerint *Toukyō* vagy *Tōkyō*, az a magyar átírási rendszerben *Tokió*.

1.2.2.2. Tiszteletiség

A japán nyelv alapja a tiszteletiség. Az udvariassági formulák nem csak a mozdulataikban, a viselkedésükben mutatkoznak meg, hanem a nyelvükben is. A nyelvtanulókat elsősorban a tiszteleti nyelvre tanítják meg, amelyet még a maguknak a japánoknak is sok tanulás révén sikerül csak elsajátítaniuk.

A tiszteletiség lexikai és grammatikai szinten egyaránt megnyilvánul. Grammatikai szintű a beszédszint megválasztása, az adott szinten belül pedig a lexika is komoly szerephez jut. A magyar nyelvben ilyen például a tegezés-magázás kérdése (SZÉKÁCS 2001: 128).

A tiszteleti nyelv elsősorban az alá-fölérendeltségi viszonyon alapszik. Japánban az életkor és ezzel együtt a társadalmi pozíció is fontos szerepet játszik a kommunikációban. A *senpai-kouhai* viszony a hétköznapi nyelvhasználatát is meghatározza. *Senpai*-nak hívják az idősebb személyeket, *kouhai*-nak a fiatalabbakat. Ez az iskolai környezetben például úgy nyilvánul meg, hogy az elsősök a másodéveseket és a harmadéveseket *senpai*-nak szólítják, viszont fordítva ez nem teljesül. A *kouhai* szót nem teszik a név után, viszont egyéb más utótagokat igen. Ezek a tipikus megszólítási formák a *-san* és a *-kun*. (Ezekon kívül természetesen vannak még egyéb megszólítási formák, de azokat terjedelmi korlátok miatt nem tárgyalom.)

A tiszteleti formák be nem tartása vagy elmulasztása kommunikációs félreértésekhez, elégedetlenséghez vezethet (SZÉKÁCS 2001: 127). Ezért is nagyon fontos elsajátítani a tiszteleti nyelvet.

A tiszteletiség rendszere bonyolult szövedéket alkot. „A társadalmi helyzetet, a hierarchiában betöltött pozíciót, a kort, néha a nemet is pontosan kifejező nyelvi rendszert a japán nyelvben *keigo*-nak nevezik” (SZÉKÁCS 2001: 129). Ahogy már fentebb említettem, a *keigo* elsajátítása maguknak a japánoknak is nehéz, nem csak a japánul tanuló külföldieknek okoz problémát.

A *keigo* rendszerét a nyelvtudomány kutatói többféleképpen írták le. S. MARTIN felosztása az egyik, aki megszólítási és referencia tengelyről beszélt. A japán ember ugyanis válogathat a stílusokból: az egyszerű, udvarias és a hódolati stílus közül. A választás attól függ, milyen a beszélő társadalmi helyzete, attitűdje azzal a személlyel szemben, akinek címezi mondanivalóját. Például az 'ad' és 'kap' igék használata is az adott személy társadalmi hierarchiában elfoglalt helyétől függ: ha a beszélő ad egy vele azonos társadalmi helyzetben lévő személynek valamit (például a feleség vagy férj), akkor az *ageru* igét használják. Ha a címzett nála rangban feljebb áll (például főnök), akkor a *sashiageru* a megfelelő forma. Viszont ha a címzett alatta áll társadalmi helyzetét tekintve (ide tartoznak például a gyerekek), akkor a *yaru* funkcionál (S. MARTIN 1975).

Egy másik felosztás vertikális és horizontális szintet különböztet meg. A vertikális szint a kort, rangot és a szituációt foglalja magában, a horizontális szint pedig a beszélők egymáshoz való viszonyát. A beszélők egymáshoz való viszonyukat tekintve két csoportot alkotnak: belsőt (*uchi*) és külsőt (*soto*). A belső körhöz tartozom én, a családom, a rokonságom és a barátaim. A külső kört a többiek alkotják, akikkel kapcsolatba kerülök. Azonban a külső és belső kör képlékeny, változó, hiszen a munkahelyen ugyanúgy belső körrel fogok beszélni, ott is hierarchia uralkodik pontosan úgy, mint a családon belül (SZÉKÁCS 2001).

A tiszteletiségben azonban nem csak a beszédpartnerrel szemben érvényesülnek a megfelelő tiszteleti formák: a beszélőnek ezekben az esetekben saját magára is alkalmaznia kell őket, ezek lesznek az úgynevezett szerénykedő, vagy angolul humble kifejezések. Ha tiszteletet akar kifejezni a beszédpartnerrel szemben, akkor a beszélő a saját cselekedeteit lexikai és grammatikai szinten egyaránt más kifejezésekkel fogja produkálni. A szerénykedő szerkezet: *o + ige (verb stem) + suru/shimasu -> otazuneshimasu* 'szeretném megkérdezni' (SUSUMU NAGARA 2007). Ezen kívül természetesen számos ige van, amelyeknek szükséges megtanulni a szerénykedő formáit is, hiszen a *keigo* rendszeréhez ezek is hozzátartoznak.

Ugyanilyen szerkezetet kell alkalmazni abban az esetben is, amikor a tiszteleti kifejezést a beszédpartnerre alkalmazzuk, azonban nincs megkülönböztetett tiszteleti formája az adott igenek. Ezekben az esetekben így néz ki az igei szerkezet: *o + ige (verb stem) + ni + narimasu -> otazuneninarimasu* 'ő azt szeretné tudni' (SUSUMU NAGARA 2007).

A tiszteletiség tehát a lexikális és morfológiai szinten is megjelenik. A japánul tanulók a lexikai szinten megjelenő tiszteleti formákat tanulják meg legelőször, ugyanis ez a tiszteleti beszéd alapját képezi. Ez tulajdonképpen az S. MARTIN által felvázolt megszólítási és referencia tengely, amelyről már fentebb volt szó. Azonban nem elég csak magát a lexémát megválasztani, a megfelelő képzőt is hozzá kell illeszteni (az igeik esetében). Ez a képző pedig a *-masu*.

Az egyszerű és udvarias forma egyedül a *-masu* képzőben különbözik. Az úgynevezett *plain* formán belül (egyszerű forma) az igeiket három csoportba lehet osztani: *-u*, *-ru* végű igeik és a kivételek. Attól függően, hogy milyen végű az ige egyszerű formája, másképpen fog kapcsolódni hozzá az udvarias *-masu* képző. A *-ru* végű igeik esetében a szótőhöz illeszkedik: *taberu* 'eszik' -> *tabemasu*.

Az *-u* végű igéknél ez a képző megváltoztatja a szótó utolsó magánhangzóját: *kaku* 'ír' -> *kakimasu*.

A létige esetében is beszélhetünk egyszerű és udvarias formáról. A létige a *desu* a japán nyelvben, de sokszor használják egyszerű, vagyis *da* formában (SUSUMU NAGARA 2007).

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a japánok egyáltalán nem használják az egyszerű formákat. Bizonyos nyelvtani szabályok megkövetelik ezek alkalmazását, például ha egy igét főnevesíteni szeretnénk, akkor az egyszerű alakot kell megtartanunk, és hozzákapcsolunk egy *-no* képzőt. A másik alkalmazási terület a hétköznapi, amelyekben a barátok, és ismerősök kötetlen beszélgetések alkalmával nem fogják a *-masu* alakokat használni (erről részletesebben a következő pontban lesz szó). Tehát a nyelvtanulónak mindenképpen ismernie kell mindkét változatot, és ezt meg kell tanulnia helyesen alkalmazni is. A japán nyelvkönyvek általában rögtön a tényanyag előtt táblázatokba szedve tanítják ezeket a formákat.

1.2.2.3. Informális nyelvhasználat

A japánok számos helyzetben alkalmazzák az informális nyelvi formákat. Ezek a nyelv minden területén jelentkeznek, azonban nagyon figyelnie kell a nyelvtanulónak, hogy milyen helyzetben használja őket. De arra is figyelnie kell, hogy a tiszteleti és a nagyon udvarias formákat se használja túlzottan, mert esetleg gúny érzetét fogja kelteni a hallgató félben. Ezt a változatot közeli ismerősök, barátok, családtagok között szokás használni, illetve a televízióban a személytelen beszédet erősítik vele, a közvetlenséget akarják fenntartani a nézővel. (LAMPKIN 2004: 50)

Az informális nyelvhasználatot a média sugározza a legerőteljesebben, és mivel a japánok nagy többsége szeret televíziózni, hatással van rájuk, ebben az esetben is főleg az új jelenségekre fogékony fiatalokra.

A japán popdalokban, televíziós drámákban, sorozatokban, filmekben és egyéb műsorokban ma sokszor lehet informális nyelvváltozatot hallani. Ez a nyelvtanulókra nézve nem mindig pozitívum, ugyanis sokan vannak, akik azt gondolják, ez a minden esetben helyes nyelvi változat, és azt tanulják meg. Ez azokra jellemző, akik autodidakta módon, egyedül próbálják meg elsajátítani a nyelvet. Akik tanár segítségével tanulják a japán nyelvet, azok számára azonban segítséget is tud nyújtani az informális szövegek hallgatása, mert így könnyebben megértik nyelvi környezetben a különböző nyelvváltozatokat, képesek lesznek

minden helyzetben megfelelően kommunikálni. Tehát az informális nyelvváltozatot is ismernie kell a nyelvtanulónak, de nem elég csak azt ismerni.

Az informális nyelvhasználatra többnyire a redukció a jellemző. Erre magyar nyelvben is lehet számos példát találni, például, amikor 'jó napot kívánok' helyett csupán csak a 'jó napot' változatot használja a beszélő, vagy amikor rövidíti a szavakat: fagylalt – fagy, csokoládé – csoki, televízió – tévé stb.

Az egyik legjellegzetesebb jellemzője a japán informális nyelvnek a *desu* – *masu* formák elhagyása. Igék esetében tehát ez azt jelenti, hogy az egyszerű formákat fogják használni, vagyis a szótári alakot (a tiszteleti nyelvénél már tettem erről említést). Példának az 'olvas' igét választottam, amelynek informális (és szótári) változata: *yomu*. Udvarias, *-masu* toldalékos alakja *yomimasu*. Néhány informális ragozott alakja:

- múlt idő: *yonda* 'olvasott'
- jelen idejű tagadás: *yomanai* 'nem olvas'
- múlt idejű tagadás: *yomanakatta* 'nem olvasott'

Tisztán látható már ebből az egy példából is, hogy a *-masu* toldalék teljesen eltűnt az ige alakjából. Más nyelvtani szerkezetekben, ahol szükséges a *desu* kopulaként, ott vagy a *da* formát használják, vagy teljesen elhagyják. Ez a melléknevek esetében a legjellegzetesebb, például: *ureshii desu* 'boldog vagyok' > *ureshii* 'boldog vagyok'.

A mellékneveken kívül a tagadásban is megjelenik ez a fajta redukció. Kétféleképpen lehet a tagadó formát létrehozni a japán nyelvben:

1. *-masu* alakkal: *yomimasen* 'nem olvasok'
2. *desu* alakkal (feljebb már említésre került): *yomanai desu* 'nem olvasok'

A második típusban informális használat esetén a *desu* eltűnik, és marad a *yomanai* alak.

Természetesen az informális nyelvhasználatba a szleng használata is beletartozik. Ez nem csak a lexikális szinten, hanem a morféimák szintjén is megjelenik. Vannak bizonyos végződések, amelyek használatát még a nemi különbségek is meghatározzák a szituáción kívül. A leggyakoribb végződés a *-ne* szócska, amely a magyar 'ugye' partikulának felel meg. Ezt többnyire nők használják, a férfiak előnyben részesítik a *-na* szócskát, amely ugyanazt a szerepet tölti be, de alapvetően nem nemhez kötött (TODD – ERIKA GEERS 1988:8).

Leginkább férfiak használják felszólító mondatok végén a *-zo* vagy *-ze* végződést, például: *ikuzo* 'menjünk'. A két forma között csak árnyalatbeli különbségek vannak, ugyanaz a jelentésük (TODD – ERIKA GEERS 1988:8).

A japán nyelvben vannak bizonyos csak beszélt nyelvi formák, amelyeket kizárólag a nagyon közeli ismerősök, családtagok között használnak, illetve néhány televíziós showműsorban is felhangzik, amennyiben a nézővel szemben familiáris viszonyt szeretnének felállítani. Néhány tipikus beszélt nyelvi forma:

1. *de wa arimasen*: ezt a szerkezetet főnevek tagadásánál alkalmazzák, például: *kusuri de wa arimasen* 'ez nem gyógyszer'. Ennek kollokvialis változatában a *de wa* helyett a *ja* szócskát találjuk meg: *kusuri ja arimasen* 'ez nem gyógyszer' (SUSUMU NAGARA 2007:23).
2. *-te shimau/de shimau*: igékkel használatos szerkezet, azt jelenti: 'valamit teljesen elvégez, megcsinál stb.'. A kollokvialis beszédben mindkét formát felválthatja a *-chau*, illetve *-jau* végződés. Például: *Tegami wa, mou kaichaimasta*. 'A levélírással már készen vagyok.' Vagy: *Kono hon wa, mou yonjatta*. 'Ezt a könyvet már elolvastam' (SUSUMU NAGARA 2007:139).
3. Kéréseknél, tiltásoknál főleg a nők és gyermekek körében használatos a *choudai* forma a *kudasai* helyett. Például: *Uso wo iwanaide kudasai*. 'Ne hazudj!' > *Uso wo iwanaide choudai* (SUSUMU NAGARA 2007:173).

Az itt általam felsorolt példákön kívül természetesen még számos hasonlót fel lehetne sorolni, de jelen dolgozatban ettől eltekintenék. Nem lehetne kimerítően összeszedni azt a számos jellegzetességet, amely a japán informális megnyilatkozást jellemzi. A nyelvtanuló leginkább japán nyelvi környezetben tudja ezeket elsajátítani, megismerni, illetve a médiából. A televíziós sorozatok, filmek figyelése közben nagyon sok köznyelvi formát megtanulhatnak, amelyek későbbi megnyilatkozásaik során is nagy segítséget nyújtanak, emellett azt is megmutathatják nyelvi produkciójuk közben, hogy mennyire változatosan tudják kifejezni magukat a különböző szituációknak megfelelően.

1.2.2.4. Nők és férfiak nyelvhasználata Japánban

A szociolingvisztikában a vizsgált témák közé tartozik a nők és a férfiak nyelvhasználata közötti különbség, illetve mára egy külön tudománnyá nőtt ki magát a férfiak és nők beszédével, nyelvhasználatával, kommunikációjával foglalkozó gendernyelvészet. A 21. században, főleg a fiatalabb generációk körében, a két nem közötti különbségek elmosódni

látszanak, leginkább a nők, lányok veszik át a férfiak stílusát. Ez Japánban sincs másképp. A felkelő nap országában a női és férfi szerepek közötti hatalmas különbségek évszázados múltra tekintenek vissza. Mára azonban a határok ott is elkezdtek halványulni.

A japán elképzelés a férfi és női szerepekről azonban még ma is eltér a nyugati szemlélettől. Japánban a nő feladata a gyermekszülés, majd gyermeknevelés és a háztartás vezetése (DUDÁS 2004). Egyre divatosabbá válik a szingli életmód is, illetve ma már a legtöbb nő nem főállású anya, hanem ugyanúgy van munkahelyük, mint a férfiaknak. Természetesen a hagyományos japán szemlélet nem tűnt el, még mindig sokan vannak, akik követik a hagyományokat.

A folyamatos változások a kommunikációra és a nyelvhasználatra is hatottak. Ahogy már fentebb említésre került, egy nyelvi egységesülés folyamatának lehetünk tanúi. Japánban a fiatalok nyelvhasználatára főleg az jellemző, hogy a fiatal lányok átveszik a fiúk nyelvhasználati formáit. Ennek egyik gyakori példája az egyes szám első személyű személyes névmás használata. A *boku*, *ore* személyes névmásokat férfiak használják, de egyre jellemzőbb a nők körében is, főleg a fiatalabbak nyelvhasználatában.

2001-ben a Japán Kulturális Minisztérium egy felmérést végzett a japánok körében arról, hogyan vélekednek a nyelvi változásokról, és hogy véleményük szerint milyen tényezők okozzák ezt. Az eredményeket a következő táblázatban közlöm:

AZ EMBEREK...	ÁLTALÁBAN	A MUNKAHELYEMEN
...durván beszélnek.	50%	36%
...már köszönni sem tudnak rendesen.	48%	30%
...sértően beszélnek.	45%	33%
...obszcén kifejezéseket használnak.	43%	19%
...rosszul használják a tiszteleti formákat.	36%	33%
...hanyagul fejezik ki magukat.	34%	24%
A férfiak nőiesen beszélnek.	22%	8%
A nők férfiasan beszélnek.	15%	3%

1. táblázat. 2001-es felmérés eredményei. Forrás: CSERESNYÉSI: *A genolektus (genderlect) elméletéhez*. 2004.

Az interjúalanyok ötöde úgy gondolja, hogy a férfi és női nyelv közötti határvonalat a beszélők többsége figyelmen kívül hagyja. A válaszadók 52%-a szerint a nemek nyelvhasználata közötti különbség jó dolog, 35%-uk szerint pedig nincs mit tenni, ez az élet rendje. A genolektusokat a megkérdezettek 8%-a eltörölné. Főként a 16-19 éves lányok, és a 20-29 éves nők törölnék a két nem nyelvhasználata közötti különbségeket. A férfiak között is ugyanez a két korosztály törölné el a genolektusokat, de jóval kisebb arányban vannak, mint a nők (CSERESNYÉSI 2004).

A két nem nyelvhasználata közötti különbség a szóválasztásban is megnyilvánul, de leginkább a partikulák használata különbözik. A *wa* partikula tipikusan témajelölő, de a nők mondatzáró szerepben is szokták alkalmazni, például: *Iku wa ne* = 'na, akkor megyek', vagy *soredemo ii wa yo* = 'ez így jó lesz'. A férfiak nyelvhasználatára egyáltalán nem jellemző a *wa* partikula mondatzáró szerepben való alkalmazása (CSERESNYÉSI 2004).

Általános megállapítás, hogy a nők udvariasabban beszélnek, mint a férfiak. Ezt szociolingvisztikai kutatások támasztják alá. Minden társadalomban a nő az, akitől elvárják a formálisabb megnyilatkozást, az udvariasabb beszédmodot és a trágár szavak kerülését (LENGYEL – NAVRACSICS – SZABARI – SZÉPE 1996).

Kutatások azt is bizonyítják, hogy a férfiak ugyanakkor igyekeznek udvariasabban beszélni a szomszédokhoz, testvérekhez. Azonban a barátokkal szemben kevésbé udvariasak, még kevésbé a feleségükkel szemben. A nők több udvarias formát használnak férjükkel szemben, mint fordítva (YUKI MIZOKAMI 2003).

A japán kultúrában, ahol a formalitásnak és az udvariasságnak kitüntetett szerepe van, nem csak a nőktől, hanem bizonyos színtereken a férfiaktól is elvárják a formális és udvarias nyelvhasználatot. A formalitás és udvariasság között azonban különbséget kell tennünk: ha valaki informálisan beszél, nem jelenti azt, hogy udvartalan is. Informálisan is lehet udvariasan megnyilatkozni. A japánok esetében azonban ez a két fogalom gyakran összekapcsolódik, és az informálisan megszólaló beszélőt udvartalannak tartják. Az informalitás a családtagok, barátok, ismerősök között jelenik meg, ahol másképpen szólítják meg egymást. Japánban például a keresztnévén nem szólíthatunk senkit addig, ameddig azt ő nem engedélyezi. Ha valakihez udvariasan beszélünk, de a keresztnévén szólítjuk, anélkül,

hogy közelebbi kapcsolatban lennénk az illetővel, könnyen félreértések és sértődések adódhatnak, és udvariatlannak fognak titulálni minket, vagy legalábbis elkönnyvelik, hogy nem ismerjük az etikettet. Ez nem csak a külföldiekre vonatkozik, tőlük esetleg még el is nézik ezt a tévedést, de a japánok maguk is követnek el olykor ilyen hibákat. Velük azonban a társadalom nem lesz elnéző.

Japánban a férfiak is igyekeznek hivatalos szituációkban a formalitás követelményeit betartani. Azonban kötetlen beszélgetések alkalmával ők is elengedik magukat, és előkerül az informális nyelvhasználat. Ezzel szemben a nők kevésbé képesek feloldódni, ha férfiak társaságába kerülnek. Ők ott is követik az udvarias, formális szabályokat, míg a férfiak nem. Azt meg kell jegyezni, hogy Japánban általában a nők és a férfiak a velük azonos neműek társaságát keresik, nők a nőkkel, férfiak a férfiakkal mennek el szórakozni általában, ez szokásos formája a munkahelyi közösségépítésnek. Persze a 21. században már a fiatalok koedukált formában csoportosulnak inkább.

A női és férfi nyelvhasználatot minimális szinten a nyelvtankönyvek is tanítják, illetve tárgyalják. YAMAJI MASANORI nyelvkönyve például egy külön részt szentel a „nőies és férfias nyelvezetnek”, és táblázatokba szedve mutatja be a különbségeket:

Így a japán udvarias kifejezés alkalmazásakor a beszélő, a fenti tényezőket együttesen figyelembe véve, egy-egy helyzetnek és a saját mondanivalójának megfelelő kifejezést választja ki.

A japánul tanulók számára a következők betartását tartjuk elengedhetetlennek:

- (1) "です", "ます" stílust alkalmazza, ezzel a közvetlen hallgató iránti udvariasság biztosítva lesz!
- (2) Önmagát soha ne fejezze ki tisztelve!
- (3) Az udvarias stílus szintjét ne keverje össze!
Ha "私.....です" stílussal kezdte a mondatot, akkor végig ezt a szintet, ha "僕.....だ" stílussal kezdte, akkor ezt a szintet tartsa be!

LXXVI. Férfias nyelvezet – nőies nyelvezet

Az előzőekben tanult udvarias kifejezések mellett a japánban jellegzetes nyelvi jelenség a stílusok különbsége életkor és nemek szerint. Ezek közül a nemek szerinti különbség a mindennapi nyelvi életben jelentős helyet foglal el. A japánul tanulók számára ennek felismerése nem csak a nyelvtanulás érdekében, de a japán élet jobb megértése szempontjából is fontos, s főként ha a tanuló nő, érdemes erre is ügyelni, mert általában a nyelvkönyvekben az alapstílust a férfinyelvezet képezi. (Ha valaki japán nőtől tanul, fordított a helyzet. Férfiaknak ügyelniük kell arra, hogy ne legyen nőies a nyelvezetük.)

A nőies nyelvezet sajátosságai

A nőies nyelvezet fő jellemzője a mondatpartikulák dús használata, az udvarias kifejezések sokasága.

1. Alaktani sajátosságok

1) Mondatok "〜てよ" befejezése

nőies	férfias
これならよく似合ってよ。 これならよく似合いになりますよ。	これならよく似合うよ。 これならよくにあいますよ。
あら、私のくつですてよ。	あっ、僕のくつだよ。 あっ、私のくつですよ。
朝早くなんて、なかなか起きられなくてよ。 朝お早くは、なかなか起きられませんでしてよ。	朝早くなんか、なかなか起きられないよ。 朝早くはなかなか起きられませんよ。

2) "〜て?" kérdő mondat

nőies	férfias
これ、どこでお買いになりました? これ、どこでお買いになりました? もうお仕事はお済みになりました? これでもようございまして?	これ、どこで買った? これ、どこで買われました(か)? もうお仕事はお済みですか。 これでもいいでしょうか。 いいですか。

2. ábra. Női, férfi nyelv. Forrás: YAMAJI MASANORI: *Japán nyelvkönyv*. 1990. 378-379.

SUSUMU NAGARA *Japanese for everyone* című angol nyelvű japán tankönyve nem tárgyalja külön a férfi-női nyelvhasználatot, de bizonyos nyelvtani részek után mindig megjeleníti – ha van – a két nem közötti nyelvhasználatbeli különbségeket. Fontos ezekkel is tisztában lennie a nyelvtanulónak, hogy ne váljon esetleg gúny tárgyává, vagy hogy ne tűnjön tanulatlannak, még akkor sem, hogyha a genolektusok közötti szakadék már kezd összeszűkülni.

1.3. Jpop és japanizáció

Jpop és japanizáció – két olyan fogalom, amely egy manapság egyre jobban terjedő jelenséghez kapcsolódik: a japán populáris kultúrához. A leginkább fiatalok körében kedvelt japán popkultúra folyamatosan terjeszkedik, és ma már szinte nincs is olyan ország, ahol ne lenne ennek a szubkultúrának helye.

Ezzel együtt egyre többen kezdenek el japánul tanulni, foglalkozni a japán kultúrával, a japán emberekkel és általánosságban mindennel, ami japán. A folyamatot a legjobban a japanizáció szóval lehetne kifejezni, természetesen mindenféle pejoratív értelem nélkül. Ahogy létezik az amerikanizáció, úgy létezik a japanizáció is, amely kezdi magát olyan globális szintre emelni, ahol jelenleg az amerikai popkultúra is áll. A folyamatot segíti a kultúrák és nemzetek közötti érintkezés (cserekapcsolatok, konferenciák, turizmus) is.

Tíz évvel ezelőtt Japánról a legtöbb embernek csak a márkanevek jutottak eszébe, mára azonban a helyzet megváltozott, vagy legalábbis változni látszik, ugyanis Japán divatos lett. A Japan Foundation felmérése szerint 2003-ban 127 országban mintegy 2 millióan tanultak japánul. Mára valószínűleg az arány még nagyobb lett. A japán kultúra hatással van a világra, ahogy a világ is hatással van a japán kultúrára. Bár Japán elvesztette gazdasági státuszát, mégis feltalálja magát: a populáris kultúrával tör utat magának, de emellett a tradícióik is egyre több nyugati országban népszerűek, a japán harcművészeti ágakban sok nyugati jeleskedik. Sok könyv is népszerűsíti Japánt, a kultúráját és a nyelvét is. Tanulmányok, élménybeszámolók készültek és készülnek a mai napig (DUDÁS 2004).

A japanizáció fogalmát azonban visszafelé is lehet értelmezni: a japánok átalakítják a nyugati kultúrák jellemzőit (főleg az amerikaiakét) saját képükre, beolvasztják azt saját kultúrájukba, nyelvükbe, egy modern társadalmat és kultúrát létrehozva ezzel (DUDÁS 2004).

1.3.1. Mi is az a jpop kultúra?

“A japán populáris kultúra belopózott az életünkbe.[...] A jpop magába foglal mindent, ami japán kulturális termék” (DUDÁS 2004: 41). Ebbe beletartoznak a Magyarországon is

népszerűvé vált sushi éttermek, karaoke-bárok, és a fiatalok körében leginkább kedvelt műfajok, úgy mint az anime és a manga. Utóbbiakat néhány televíziós csatorna nálunk is sugározza, illetve boltokban lehet kapni, de szélesebb körben az internet ad lehetőséget a velük való megismerkedésre.

1.3.2. Média

Mielőtt rátérek a japán média jellemzésére és annak hatásaira, először a média fogalmát mutatom be általánosságban. Ez a jelenség a mai modern világban már kikerülhetetlen, életünk minden részében fontos szerepet játszik a média valamilyen formája. A média ugyanis összekapcsol minket a külső világgal, a saját életünkön kívül eső világokkal, amelyeknek történéseit minden emberi egyed követni szeretné. A médiának ezen kívül önképünk kialakításában is fontos szerep jut: szocializálódásunk során ugyanis az anyanyelv elsajátítását követően a másodlagos szocializáció funkciója is befolyásoló tényezővé válik. „Már kiskorunkban megismerkedünk a médiával: rádió és tévé, képeskönyvek, videofilmek, CD-lejátszó, a szüleink újságjai vesznek körül bennünket, s napjainkban ráadásul még az internethez csatlakozó, CD-ROM-mal vagy DVD-olvasóval is ellátott számítógép. Mindezek élvezeteket, információt, szorongást, izgalmat és játéklehetőségeket nyújtanak. Némely információk érthetetlenek maradnak számunkra, egy részük azonban megtalál minket, közvetlenül bennünket szólít meg [...] Az *otthonunkban* szólítanak meg bennünket, és ebben a tekintetben különböznek a másodlagos szocializáció összes többi formájától. Azt is mondhatnánk, hogy a média a társadalom „kiterjesztője”; rajta keresztül „jut el” a társadalom oda, amit úgy nevezünk: *intim szféra* [...]” (GRIPSRUD 2007: 14).

A média hozzájárul ahhoz, hogy kialakítsunk egy képet a minket körülvevő világról és ezáltal önmagunkról is. Többféle lehetőséget kínál fel a világ értelmezésére és bemutatására (kép, hang, írás, véleményt formál stb.). A világ olyan dimenzióit tárja fel, amelyek számunkra talán örökké láthatatlanok maradnak, és befogadóként kényszerítve vagyunk arra, hogy mi magunk is véleményt alkossunk a látottakról, hallottakról, sőt önmagunkról is. Ez a sok összetevő egy önképet fog összerakni, amelyet identitásnak nevezünk (GRIPSRUD 2007).

1.3.2.1. A japán média

A japán médiában a televízió kapja a legfőbb szerepet: ez a legnagyobb információt és szórakoztatást közvetítő médium, az újságok és folyóiratok szerepénél jóval nagyobb jelentőséget tulajdonítanak neki. Egy felmérés szerint a japánok 95%-a néz mindennap tévét, legalább 3 óra időtartamban (GATZEN 2001). A legnépszerűbb program a hírműsor, vagy

hírmagazin (72%), ezt követi az időjárás-jelentés (56%), majd a sort a televíziós sorozatok zárják (48%) (GATZEN 2001).

A legnézettebb televíziós csatorna is a hírműsorokat közvetítő NHK (hasonló a magyar HírTV-hez vagy ATV-hez), de előszeretettel követik a TBS csatornán bemutatott filmeket, televíziós sorozatokat, amelyekből rengeteget gyártanak egy évben. Fontos megemlíteni még az AsahiTV-t, amely pedig főként reggeli műsorokkal szórakoztatja és informálja az ágyból felkelőket.

1.3.2.2. A média hatása és az angol nyelv előretörése

A jpop kultúrán belül kisebb szubkultúrákat lehet találni, jelen dolgozatban csak egyet emelek ki: azt a szubkultúrát, amelyben a média játsza a főszerepet. Médiaán belül a leghíresebb és legnépszerűbb műfajok: az anime, a manga, a dorama, a popzene és a különböző televíziós showműsorok. Az úgynevezett Japán-fan fiatalok leginkább ezek iránt érdeklődnek. Az első három fogalomhoz szeretnék pontosabb meghatározást adni, mivel nem mindenki számára ismertek.

Manga: „A szó eredeti jelentése 'véletlenszerű képek', 'vázlat', de manapság a japán stílusban készített képregényt jelenti. [...] kizárólag fekete-fehér, jobbról balra, felülről lefelé olvasandó képregény” (Az iskolakultúra 2009/12. melléklete: 5-8).

Anime: „Az 'anime' az 'animation' szóból rövidült, jelentése japán animációs film” (Az iskolakultúra 2009/12. melléklete: 7).

Dorama: A 'dorama' szó az angol 'drama' kifejezés japán torzítása, amely élőszereplős sorozatot jelent.

Ezek a műfajok Japánban hatalmas rajongótábornak örvendenek. Ott jellemző, hogy nem csak a fiatalok, hanem a felnőttek, idősebbek is élvezettel nézik, illetve olvassák ezeket. A filmek ott is a számítógép és a televízió elé vonzzák a fogyasztókat, és hatást gyakorolnak rájuk, főleg a körülöttük lévő világra különösen érzékeny fiatalokra, serdülőkre. Ez nem csak a viselkedésükben mutatkozik meg (például a japán fiatalok többsége egyre inkább elhagyja meghajlást, ami a japán kultúra egyik ismertetőjegye), hanem a nyelvhasználatukban is. Az udvarias, formális japán nyelvet ma már kevésbé szereti használni szintén a fiatal, feltörekvő generáció, akikre az amerikai kultúra és a globalizáció nagy hatást gyakorol, és ezáltal kezdenek nyugatiasodni.

A magyar nyelvben is érzékelhető az amerikai kultúra hatása, gondoljunk csak a mindennapi nyelvhasználatra. Szinte már képtelenek vagyunk olyan mondatot produkálni, amelyben legalább egy angol szó ne fordulna elő. Ez a jelenség a japán nyelvben szintén megtalálható. Az angol eredetű szavak beivódtak a nyelvükbe, természetesen torzítva, a japán nyelv hangállományához igazítva. Így lesz a *McDonalds*-ból *mekudonaruzu*, a *team* szóból *chiimu*, a *bag* pedig *baggu*-vá alakul. „A torzított angol szavak japán szövegkörnyezetben való alkalmazása régtől bevett gyakorlat” (HIDASÍ 2003: 15). Az angol szavak használata a mindennapi életük részévé vált, azonban használatuk a torzítás miatt legtöbbször helytelen, ugyanis sokszor még maguk a japánok sem tudják pontosan mit jelent, amit kiejtettek. A japánul tanulóknak ráadásul ugyanilyen torzított formában kell megtanulniuk ezeket a szavakat ahhoz, hogy japán anyanyelvi környezetben megértsék, illetve ahhoz, hogy ők is érthetőek legyenek a japán anyanyelvűek számára.

Az angol nyelven kívül még a német nyelv hatása érzékelhető néhány szóban, mint például a *baito*, ami japánul a részmunkaidős munkát jelenti ('part-time job'). Ez a német *Arbeit* ('munka') szó torzított változata. Véleményem szerint maga Németország japán neve is német eredetű: *doitsu*, vagyis *Deutsch(land)*.

Frank E. Daulton *Japan's Built-in Lexicon of English-based Loanwords* című munkájában összegyűjtötte a nyugati országokból kölcsönzött szavak számát Japánban, ami meglepően magas eredményt mutat. Egy 2000-ben kiadott japán szótárban a kölcsönzött szavak száma 52 500 volt (DAULTON: I.m.: 12). Ez a szám azóta valószínűleg emelkedett.

Az eredmény egyáltalán nem meglepő. Az amerikai tömegkultúra és ezáltal az angol nyelv is, ami a 21. század világnyelvévé nőtte ki magát (*lingua franca*), szinte egy második nyelvet és második kultúrát hozott létre globálisan minden nemzet és minden ember számára (HORTOBÁGYI-LIEBERMANN 2000:147). És a legegyszerűbb módja a terjesztésnek a média, amelyet ma már senki nem tud kikerülni.

„Miért van ilyen sikere az amerikai tömegkultúrának? Az amerikai tömegkultúrát egyetlen általános cél mozgatja: a szórakoztatás. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a tömegkultúra termékeit, mielőtt elhagyják az amerikai partokat, már elfogadta és szinte zsúrizte egy heterogén közönség – bizonyos értelemben egy hatalmas nemzetközi piac, hiszen az amerikai piac egymástól igen eltérő ízlésvilágok elemeit tartalmazza. Ezt az európai vagy ázsiai monokultúrák egyike sem mondhatja el magáról” (HORTOBÁGYI-LIEBERMANN 2000: 147).

Az idegen eredetű szavak elszaporodása mellett egy nyelvi egységesülés is megfigyelhető ugyanakkor a japán nyelvben, amely a globalizáció következményének tekinthető. Az egységesülés folyamatába tartozik a férfi és női nyelv közeledése egymáshoz, vagyis itt inkább arról van szó, hogy a férfiak nyelvhasználata kezd terjedni a fiatal lányok körében (DUDÁS 2004: 28).

Néhány éve kezdett el engem is érdekelni a japán kultúra, ezzel együtt a jpop kultúra is, majd a nyelvet is sikerült elkezdenem tanulni. Azonban szembesülnöm kellett azzal, hogy a japán nyelv sokrétű, és nem elég egy vagy legfeljebb két változatot elsajátítani. Másképpen beszélnek az utcán, a barátaikkal, a családtagjaikkal, máshogy a főnökükkel, munkatársaikkal, és máshogy az idegennel, külföldivel. A legszembetűnőbb számomra azonban az volt, ahogyan a médiában használják a nyelvet.

A dolgozattal az a célom, hogy megvizsgáljam a japán médiában előforduló formális és informális nyelvi formákat, illetve a média hatását a japán nyelvre, és ezek alapján következtetést vonjak le arra vonatkozóan, hogy a japánt idegen nyelvként elsajátító tanulónak vajon hány nyelvváltozatot kell megtanulnia ahhoz, hogy képes legyen minden helyzetben kontextusnak megfelelően kommunikálni és megérteni a japán nyelvű szövegeket. Emellett igyekszem kiemelni a média fontosságát, továbbá a nyelvtanulói és nyelvoktatási szempontokat is.

2. Anyag és módszer

Online kérdőíves felmérést végeztem annak érdekében, hogy japán válaszadók körében megvizsgáljam a formális és informális nyelvhasználattal kapcsolatos nyelvi attitűdöket. A kérdőívet kitöltők naiv nyelvhasználók voltak, akik nyelvészetileg nem voltak képezve, ezért tekinthető attitűd-vizsgálatnak a felmérés. Annak viszont értékes, ugyanis az adatközlők saját véleményüket is megfogalmazhatták.

Összesen 50 darab kitöltött kérdőív állt rendelkezésemre, ezeket 35 férfi és 15 női válaszadó töltötte ki. A kérdőív elején írásban kapták a válaszadók az instrukciókat. Az életkorra vonatkozóan annyi kikötésem volt, hogy lehetőleg 20 év felettiek töltsék ki, azonban 17 fő 20 év alatti válaszadó is visszaküldte, ők 18 és 19 évesek voltak. A legidősebb válaszadó 73 éves volt, a legfiatalabb 18. E két korhatár között viszonylag sok volt a 20 és 30 év közötti válaszadók száma (34%), a 30 és 40 év közöttiek száma csupán 8% volt, míg a 40 és 50 év közöttieké 10%. 12%-uk 50 és 60 év közötti volt, végül pedig 2-2% 60 és 70 éven felüli. Többnyire tehát a fiatalabb korosztály képviseltette magát.

A kérdőív 16 kérdésből állt (a kérdőívet mellékletben csatoltam a dolgozathoz). A kérdőív első fele a média nyelvhasználatára vonatkozó kérdésekből áll (11 db), míg a második fele a hétköznapi nyelvhasználatról szól (5 db). A kérdőív anonim volt, egyedül az életkorra és a nemekre kérdeztem rá. Online formában készítettem el, azonban a visszaküldött kérdőívek között 24 darabot kinyomtatott formában és japánul kitöltve kaptam vissza, így sajnos néhány választ nem tudtam elemezni a kézírás olvashatatlansága miatt. Az online kérdőívben előfordult, hogy nem értette a válaszadó az adott kérdést, ezért nem tudott rá válaszolni, vagy pedig nem a kérdésre válaszolt.

Az informalitás és formalitás megjelenését nemcsak a média, hanem a hétköznapi élet területein is vizsgálom, hogy össze tudjam hasonlítani a közéleti és média által közvetített nyelvhasználatot. A feltett kérdések alapján a következő válaszokat vártam, amelyeket hipotézisként fogalmazok meg:

1. A médiában többnyire az informális nyelvhasználat a jellemző.

2. A médiában nem megfelelően alkalmazzák a *keigót*, vagyis a tiszteleti formákat rosszul használják.
3. A nők többet használják a formális beszédmodot a médiában, mint a férfiak.
4. A fiatalabbakra már nem jellemző az idősebbek felé alkalmazott formális, vagy tiszteleti beszédmod (sem a médiában, sem a hétköznapi életben).
5. A legrosszabb hatást a japán nyelvre a média jelenti.

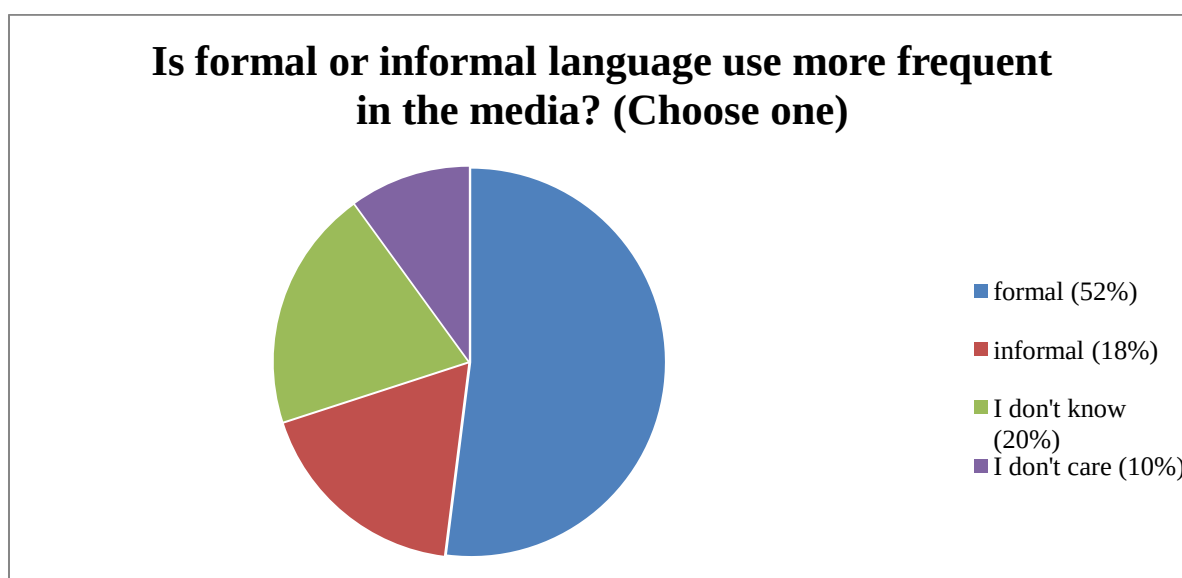
3. Eredmények, elemzés

3.1. Életkor és nem

Először az életkor és a nemek alapján vizsgáltam a válaszokat. Nem találtam lényeges különbséget a női és férfi válaszadók válaszai között, ahogy az életkor sem határozta meg jelentősen a válaszokat (kivéve egy-egy kérdésnél). Szinte teljesen ugyanazon a véleményen voltak a fiatalabbak, mint az idősebbek, illetve nők és férfiak.

3.2. Az első hipotézis ellenőrzése

Feltételeztem, hogy a válaszadók az első hipotézisemet meg fogják erősíteni, azonban nem így történt. A kérdésre, amelyben arra voltam kíváncsi, vajon a válaszadók véleménye szerint a médiában inkább a formális, vagy az informális beszédmód-e a jellemző, a válaszadók több mint fele (52%) azt válaszolta, hogy formális, és csupán 18%-uk gondolta, hogy informális (1. ábra):

3. ábra: A formális vagy informális nyelvet használják inkább a médiában?

Viszonylag magas volt azon válaszok aránya, amelyek a 'nem tudom' kategóriába tartoznak, és 10%-át a válaszadóknak nem érdekli, hogy a médiában melyik változatot hallja.

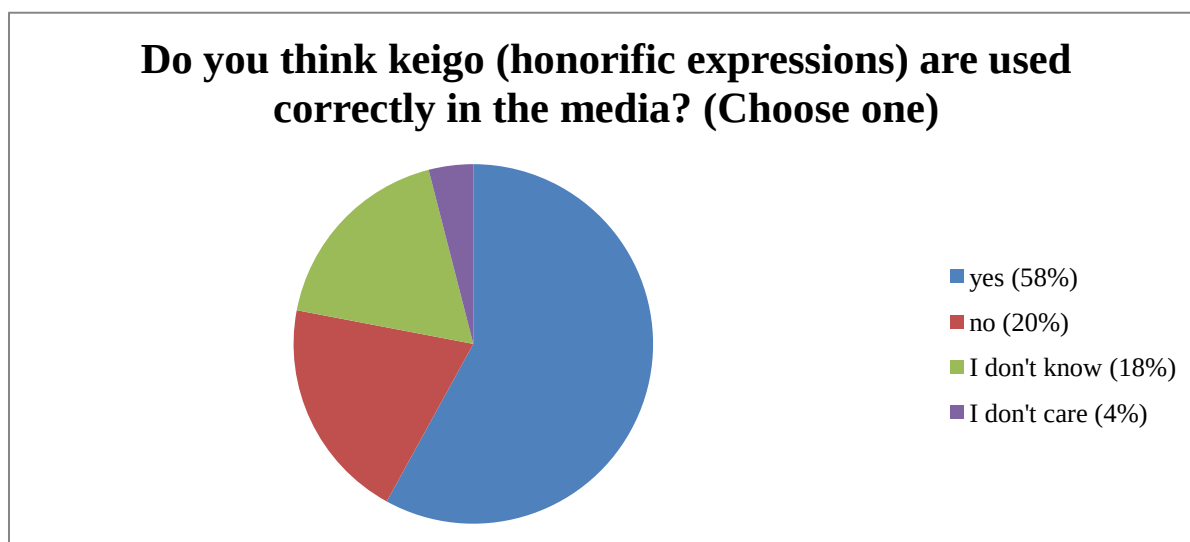
Mivel ez a kérdés általában a médiára vonatkozott, ezért feltettem egy olyan kérdést is, amelyben szétbontottam a különböző televíziós műsorokat, és a szleng használatának gyakoriságára voltam kíváncsi, amely szintén az informális nyelvhasználat egyik jellemzője.

A kérdésben 7 darab televíziós műsортípust (*dorama, anime, talk show, news, movies, music programmes, other entertaining programmes*) kellett összekapcsolniuk 5 lehetséges válaszlehetőséggel (*very, quite often, average, not so typical, not at all*). A műsортípusok közül a hírek volt az egyetlen, ahol nem jellemző a szleng használata, 48%-a a válaszadóknak úgy gondolja, ez az a műsor, ahol teljes mértékben a formális nyelvet használják. Ez talán nem is meglepő, hiszen a híradóban mindenhol elvárják, hogy lehetőleg minél formálisabban fejezzék ki magukat a hírolvasók.

A gyakori szlenghasználat az eredmények alapján leginkább a doramákra (*quite often* 48%), beszélgetős műsorokra (*variety, talk shows*) (*very* 36%) és az animékra (*quite often* 48%) jellemző. A filmekben (*average* 44%), zenés műsorokban (*average* 60%), illetve egyéb műsортípusokban (*average* 56%) átlagos a szleng megjelenése, és ezzel együtt az informalitás is.

3.3. A második hipotézis ellenőrzése

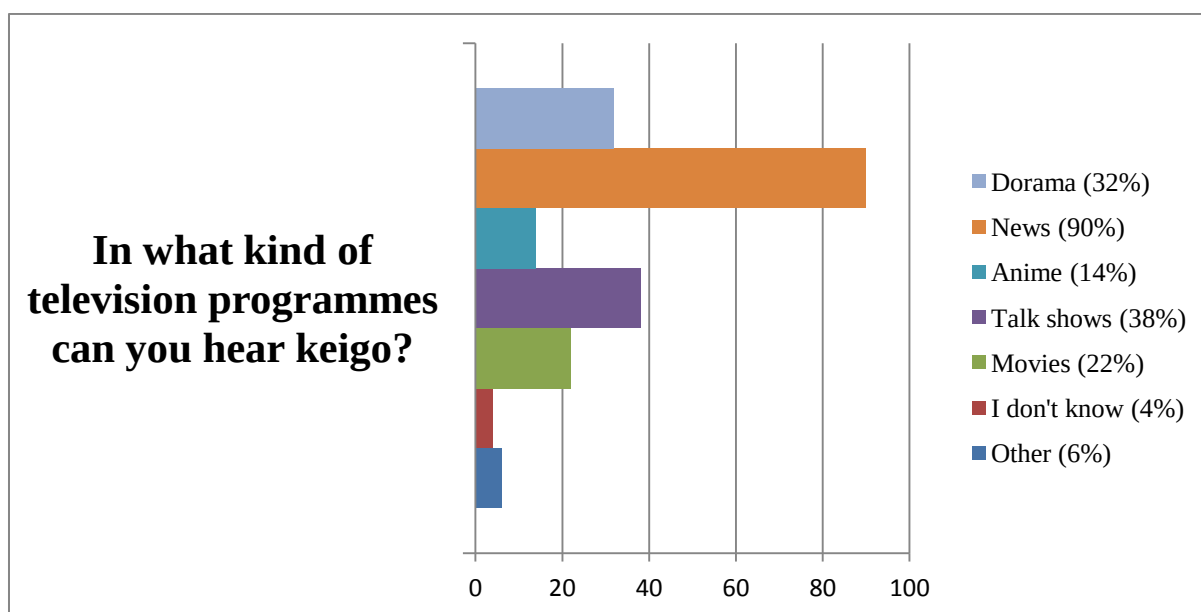
A második hipotézisemet CSERESNYÉSI egyik tanulmánya (2004) alapján fogalmaztam meg, amelyben a szerző táblázatban szedte össze, hogy a japán anyanyelvűek hogyan viszonyulnak a japán nyelv mai használatához. Ezt a táblázatot az 1.2.2.4. pontban már bemutattam (14. old.), ahol a női-férfi nyelvhasználatot elemeztem. Abban a kérdőívben a japán anyanyelvűek 36%-a úgy gondolta, hogy az emberek általában rosszul használják a tiszteleti formákat. A kérdőívemben én is kíváncsi voltam, vajon mit gondolnak erről a válaszadók. Feltettem egy kérdést, amelyben arra kellett válaszolniuk, szerintük helyesen használják-e a médiában a tiszteleti formákat (*keigo*) (4. ábra).

3. ábra: Mit gondol, a *keigo* helyesen használják a médiában?

A válaszadók több mint fele úgy gondolja, a tiszteleti formákat helyesen használják a médiában, és az előző kérdéssel összehasonlítva elenyésző volt azok száma, akiket nem érdekel a *keigo* helyes vagy helytelen alkalmazása.

A televíziós műsorokat a *keigo* esetében is különválasztottam, és arra is szerettem volna választ kapni, hogy vajon melyek azok a műsorok, amelyekben a tiszteleti nyelvet lehet hallani. A válaszadók 90%-ban a híradást választották (5. ábra).

5. ábra: Milyen televíziós műsorokban hallja a *keigo*t?

A híradókban lehet a legtöbbet hallani a tiszteleti nyelvet és a formális nyelvet is a műsor jellegéből adódóan. Ez azonban nem jelenti azt, hogy más televíziós műsorokban egyáltalán nem beszélnek a *keigo*t. Az animékben, sorozatokban, filmekben is előtűnik, azonban jóval kevesebb arányban, és mindig az adott film, illetve animációs film típusától függően. Csak egy példát említek: a detektívtörténetekben többször lehet tiszteleti kifejezéseket hallani, mivel a felettes-beosztott viszony az ilyen típusú történetekben állandóan jelen van, és a hierarchia miatt (főnök – beosztott) muszáj ezeket a kifejezéseket használniuk. A szokások és íratlan szabályok tehát még a médiát is gúzsba kötik.

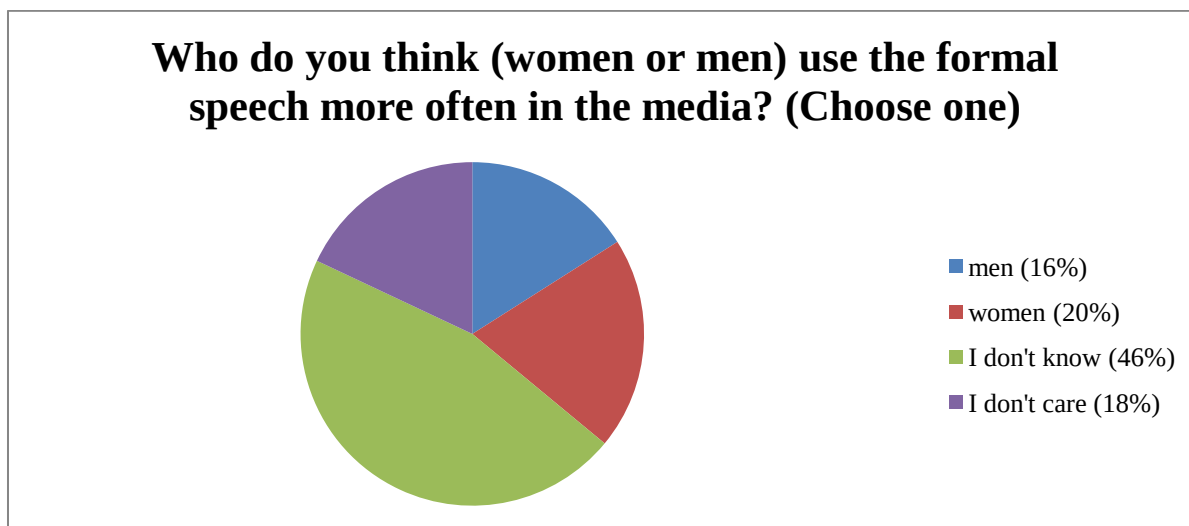
A beszélgetős műsorokat a válaszadók 38%-a választotta, ahol szintén lehet a *keigo*t hallani. Az arány meglepő, mivel azt várnánk, hogy ugyanolyan alacsony eredményt kapnak a beszélgetős műsorok, mint az anime. Bizonyos beszélgetős vagy varieté műsorokban informálisabb módon beszélgetnek egymással, főleg azért, mivel alapvetően szórakoztató

műfajról van szó. Az internet segítségével elérhető japán televíziós csatornák ilyen típusú műsoraiban még a fiatalabbak és idősebbek közötti nyelvhasználat (amelyet a hierarchia határoz meg) is „sérül”.

3.4. A harmadik hipotézis ellenőrzése

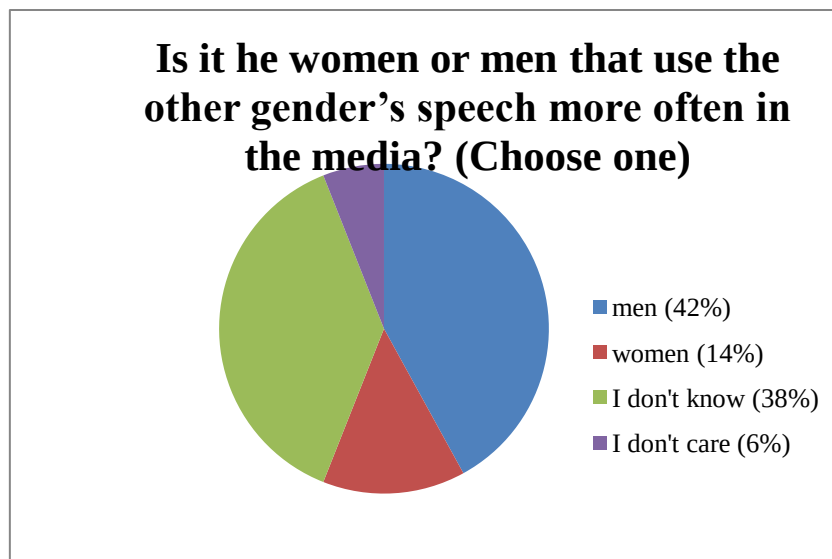
Harmadik feltevésemben a nők és férfiak formális és informális nyelvhasználatának különbségét vetettem fel. Számos tanulmány is említi, hogy a nők minden esetben formálisabban és udvariasabban nyilatkoznak meg, a japán nők esetében pedig szinte biztos voltam benne, hogy a válaszadók nagy többsége szerint is ők beszélnek formálisabban a médiában.

Az eredményt a következő diagram (6. ábra) ábrázolja.

6. ábra: Mit gondol, a nők vagy a férfiak használják a formális beszédmodot gyakrabban a médiában?

Az eredmény ismételten meglepő volt. Ismételten nagy volt azon válaszadók aránya, akik nem tudtak dönteni (46%), vagy épp nem érdekelte őket a kérdés (18%). A két nem között csupán 4% eltérés mutatkozott, de így is a nők javára. Feltételezem, hogy a válaszadók a hétköznapi életükben nem figyelnek ennyire arra, hogy a férfiak és nők mennyire beszélnek formálisan, és ebből fakadóan született ilyen sok 'nem tudom' válasz. Ehhez képest arra a kérdésre, hogy a férfiak vagy a nők használják-e többet a másik nem nyelvét, egyértelmű választ kaptam, bár a 'nem tudom' kategóriára adott válaszok aránya itt is magas volt (7. ábra).

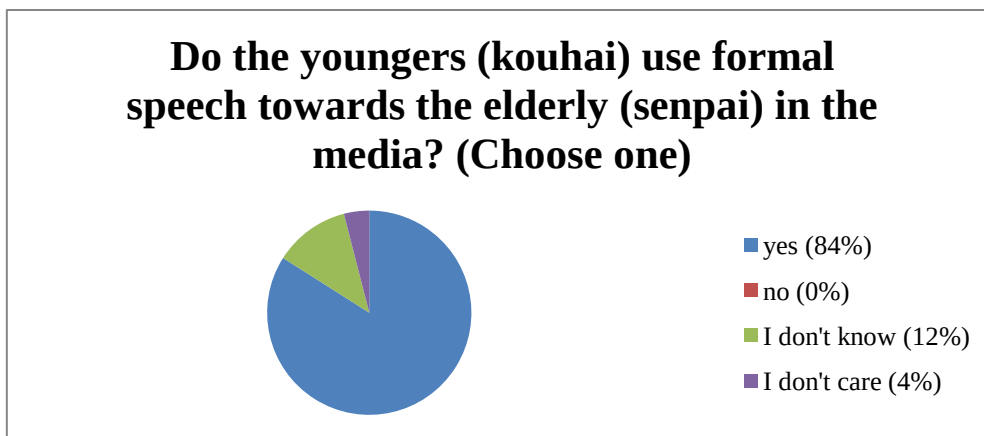

7. ábra: A nők vagy a férfiak használják gyakrabban a másik nem nyelvét?

Az adatok szerint a férfiak azok, akik többször használják a nők nyelvét, bár több tanulmány éppen az ellenkezőjét emeli ki. Ahogy azt már az 1.2.2.4. részben kifejtettem, főleg a fiatal nők, lányok szeretik alkalmazni a férfias beszédet. Mivel a kérdésem a médiára vonatkozott, talán emiatt választották többen a férfiakat. A nőknek minden helyzetben udvariasabbnak kell lenniük, és a helyzetnek megfelelően kell megnyilatkozniuk, ezért valószínűnek tartom, hogy ez a médiára is igaz. A női közszereplőknek talán kevesebb teret adnak a „vulgárisabb” megnyilatkozásra, beszédre, ezért nem biztos, hogy a nézők jó néven veszik, ha egy nő a férfiak nyelvét használja egy televíziós műsorban. Mindazonáltal ha megkérdeztem volna a válaszadókat, hogy a hétköznapi életben melyik nem használja szívesebben a másik nem nyelvét, lehet, hogy éppen ellenkező eredményt értem volna el.

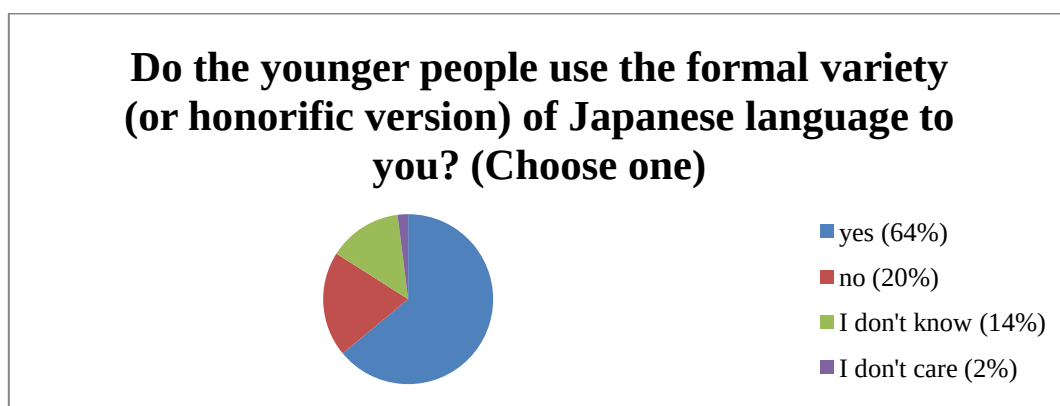
3.5. A negyedik hipotézis ellenőrzése

Negyedik hipotézisem az életkorra vonatkozott. Az erre vonatkozó kérdésekre majdnem egyhangú válaszokat kaptam (8. ábra)

8. ábra: Használják a fiatalok a médiában a formális beszédmodot az idősebbekkel szemben?

A válaszok összegzéséből látszik, hogy az életkor által meghatározott hierarchikus rendszer, a senpai-kouhai viszony még mindig meghatározó mértékben jelen van Japánban és a japán médiában is. Ugyanezt a kérdést feltettem még egyszer, de azt már a válaszadók saját személyes hétköznapi tapasztalataira irányítva. Az eredmény a következő lett (9. ábra).

9. ábra: Használják a fiatalok Önnek szemben a formális (vagy tiszteleti) beszédmodot?

Ennél a kérdésnél a válaszadók 20%-a azt tapasztalja a hétköznapi életében, hogy a fiatalabbak nem követik a hagyományokat, és nem alkalmazzák a válaszadók felé a formális beszédet, vagy éppen a *keigót*. De még így is nagy az 'igen' válaszok aránya, ami szintén azt bizonyítja, hogy ez a hagyomány még él a japán hétköznapiakban, bár már nem mindenki foglalkozik vele, nem mindenki használja. Ez alatt a feltörekvő generációt kell érteni, a fiatalokat, akik a globalizáció hatására szeretnék egyre jobban levetkőzni az olykor túl szigorúnak tűnő japán szokásokat. Erre a kérdésre az utolsó hipotézisemnél még visszatérek.

3.6. Az ötödik hipotézis ellenőrzése

Az ötödik és egyben utolsó feltevésem szerint a japánok úgy gondolják, hogy a legrosszabb hatást a japán nyelvre a média okozza. Kíváncsi voltam, vajon a válaszadók szerint a médiának milyen hatása van a japán nyelvre. Különféle válaszokat kaptam, amelyek közül néhányat kiemelek (mivel a japánok rosszul beszélik az angolt, több helyen szabad fordítást alkalmaztam, mivel nyelvtanilag nem minden mondat volt helyes):

- a. „*Stupid programmes influence youngsters and they imitate them.*” (‘A hülye műsorok befolyásolják a fiatalokat, és ők utánozzák ezeket.’)
- b. „*TV programmes of variety entertainment by the younger comedians.*” (‘A varieté műsorok fiatal komikusai.’)
- c. „*The internet (especially on writing board).*” (‘Internet’)
- d. „*Political jargons, which hide the true meanings of the words.*” (‘A politikai zsargon, amely elrejtí a szavak igazi értelmét.’)
- e. „*I think that’s the American culture. Though I don’t know if it is bad or good, at least it is certain that it has replaced many traditional Japanese language with mix language (include Japanese English).*” (‘Azt hiszem, az amerikai kultúra. Bár nem tudom, hogy ez rossz vagy jó, de az biztos, hogy a japán nyelv keveredik más nyelvekkel, ami egy keverék japán nyelvet okoz (például a japán angol).’)

Voltak válaszadók, akik szerint azonban szükséges a nyelv változása, és nem gondolják, hogy bárminek is rossz hatása lenne rá:

- f. „*There is no worst effect on the Japanese language. Language should be changed little by little and created new words.*” (‘Nincs olyan, hogy rossz hatás. A nyelvnek apránként változnia kell, és új szavakat is kell alkotni.’)
- g. „*Language always change. I think we need admit it.*” (‘A nyelv állandóan változik. Úgy gondolom, ezt be kell ismernünk.’) (Ennél a válasznál az *admit* igét használta az *accept* helyett.)

Főleg a fiatalabb korosztály volt az, akik közül sokan kiemelték, hogy a fiatalok már nem ismerik a *keigót*, illetve, hogy az idősebbekkel szembeni nyelvhasználat romlása rossz hatással van a japán nyelvre. Néhány példát itt is bemutatok (mivel több fiattól kaptam japán válaszokat is, ezért azokat csak magyarul közlöm):

- h. „*Youngsters language use, they don't know keigo now.*” (‘A fiatalok nyelvhasználata, ők már nem ismerik a *keigót*’.)
- i. „*A senpai-kouhai viszony már nem nagyon található meg, az idősebbekkel is lazábban beszélnek.*”
- j. „*A fiatalok nem ismerik a keigót, mert az idősebbek nem foglalkoznak a nyelvhasználattal.*”
- k. „*Idősekkel szembeni nyelvhasználat.*”
- l. „*Ahogy az idősebbekkel beszélnek.*”
- m. „*Az emberekkel való beszéd mód.*”
- n. „*Bad attitude of younger generation.*” (‘A fiatalabb korosztály rossz hozzáállása.’)

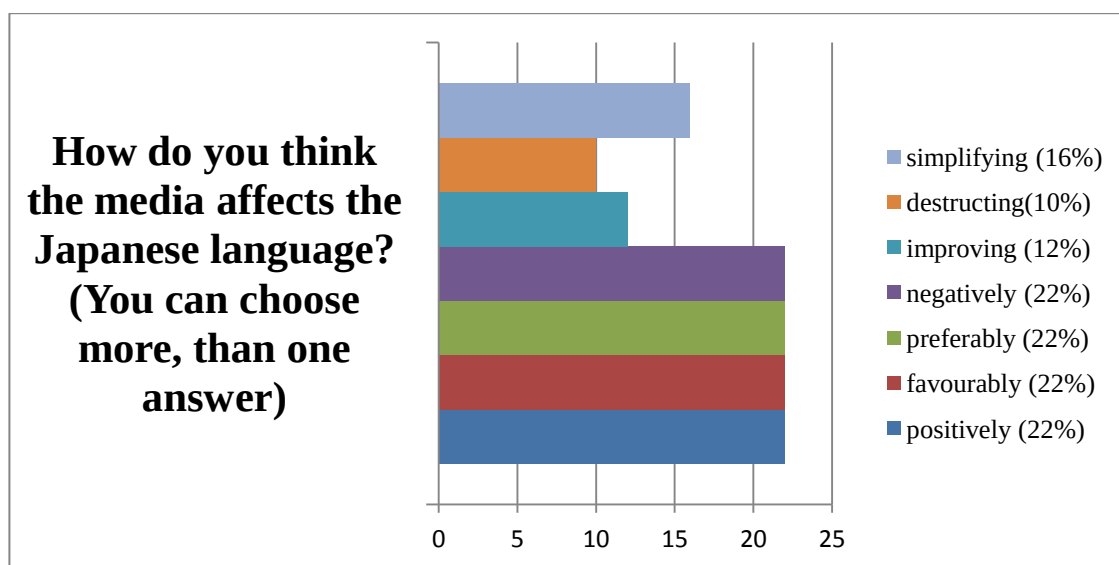
Ezeket a válaszokat mind 18 és 22 év közötti fiatalok adták. Úgy tűnik, ők maguk tisztában vannak azzal, hogy tanúi és „elszenvedői” egy olyan globális változásnak, amely alól Japán és a japán nyelv sem kivétel. Érdemes foglalkozni ezzel a kérdéssel egy későbbi kutatásban, ahol attitűd-vizsgálatot lehetne végezni a fiatalok és idősebbek között. Visszatérve arra a feltevésekre, miszerint a fiatalok ki akarnak bújni a megszokott japán környezetből, és el akarnak hagyni olyan szokásokat, amelyek évezredes hagyományra nyúlnak vissza, pozitív visszacsatolást kaptam. Ha csak az itt felsorolt hét választ megfigyeljük, láthatjuk, hogy a feltevés igaznak bizonyult. Egy idősebb válaszadó azt emelte ki, hogy a fiataloknak ma már nincs lehetősége a *keigót* használni, ezért nem ismerik. Akkor ezek szerint lehetséges, hogy a jövő generációja már egyáltalán nem fogja használni a tiszteleti nyelvet?

Elhamarkodott döntés volna azt válaszolni, hogy egyértelműen igen. Hiszen a nyelv változásait senki nem tudja előre megjósolni. Ugyanígy talán azt sem lehet egyértelműen megállapítani, hogy bizonyos tényezőknek rossz hatása van-e, avagy sem. Ez a nyelvhasználók hozzáállásán is múlik. A *keigo* használata ráadásul túlságosan mindennapi ahhoz, hogy egyszerűen eltűnjön. A kérdésre, hogy a válaszadók milyen hétköznapi szituációkban alkalmazzák a tiszteleti nyelvet, szinte teljesen egyforma válaszok érkeztek. Az idősebbekkel, felettesekkel, vendégekkel, tanárokkal, idegenekkel szemben, segélykéréskor, útbaigazításakor és a megbecsült, esetleg híres személyekkel való beszélgetéskor minden esetben ezt a nyelvi formát veszik elő. Tehát mégis van lehetősége a fiataloknak is ilyen formában megnyilatkozni, és meg is nyilatkoznak, ha a szükség úgy kívánja.

Az 50 válaszadó 36%-a írta azt, hogy a média (televíziós műsorok) fejt ki negatív hatást a japán nyelvre. Ezen belül is leginkább a varieté műsorokat emelték ki, és az ezekben szereplő

komikusok nyelvhasználatát. Ez alapján tehát nem lehet egyértelműen azt a következtetést levonni, hogy a média káros a nyelvre, vagy hogy a média a legkárosabb. Káros hatásnak vélték még az internet használatát, illetve a számítógépet és a mangákat, amelyek az írott nyelvre hatnak a leginkább. Mivel a mangákban rövid szövegpaneleket lehet találni, amelyeknek az a lényegük, hogy minél gyorsabban és könnyebben lehessen őket elolvasni, a japán anyanyelvűek más szövegkörnyezetben nehezebben ismerik fel a *kanjikat*. Ugyanez vonatkozik a számítógépre. A géppel való jelek írása sokkal könnyebb, hiszen a számítógép beilleszti a megfelelő *kanjit*, nem a felhasználónak kell feltétlenül kitalálnia, hogy a sok közül melyik szükséges számára. Így a kézírás is romlik, nehezebben hívják elő a jeleket a mentális lexikonból.

A kérdőívben szerepelt egy olyan kérdés is, hogy a média a válaszadók szerint milyen hatást fejt ki a japán nyelvre. Ennél a kérdésnél is több választ jelölhettek be a válaszadók (10. ábra).

10. ábra: Mit gondol, milyen hatást fejt ki a média a japán nyelvre?

Az értékek nagyon közel állnak egymáshoz, a negatív hatás ugyanannyit kapott, mint a pozitív hatás. Ez is alátámasztja azt, amit már említettem: nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a média milyen hatással van a nyelvre.

4. Következtetések

Az eredmények alapján úgy tűnhet, hogy felállított hipotézisek megdőltek, azonban ahhoz, hogy teljes hipotézis-elemzést végezhessenek, több adatra van szükségem. A szükséges adatokat további kutatásokkal fogom megkapni, amelyeknek elemzésével biztosabb eredményekre tudok jutni. A későbbi vizsgálatokban az itt ismertetett eredményekből fogok kiindulni.

A kutatásommal elsődleges célom az volt, hogy képet kapjak arról, hogy a japán anyanyelvűek mit gondolnak a japán média nyelvhasználatáról, mit gondolnak a nyelv változásáról, hogyan használják a hétköznapijokban anyanyelvüket, és hogy a formalitás és informalitás tulajdonképpen hol is jelenik meg. A dolgozatom számára azért is érdekes és fontos az itt megkapott eredményeknek a feldolgozása, mert képet nyújt arról is, hogy a formális és informális nyelvhasználat valóban elkülöníthető egy laikus számára is olyan mértékben, mint ahogy a nyelvészet azt elképzei.

Majdnem minden kérdésre olyan eredményt kaptam, amelyre egyáltalán nem számítottam. A formális japán nyelvet ugyanolyan gyakran lehet hallani, mint az informálisat. Azok a hagyományok és íratlan szabályok, amelyek a japánok életét és nyelvhasználatát jellemzik, ugyanúgy megjelennek a médiában is. A különböző televíziós műsorok azonban meghatározzák ezek használatát. A kimondottan csak szórakoztatás céljából készült műsorokban (pl. varieté, egyéb showműsorok) sok köznyelvi nyelvi formát lehet hallani, és az elemzési fejezet végén említett példákban is említették a fiatalok ezt a műfajt, mint rossz hatást. Saját magam is szoktam varieté műsorokat nézni, ezért a személyes tapasztalatom is tudja igazolni állításomat. Azt nem gondolom, hogy rossz hatása lenne a japán nyelvre, mert továbbra is úgy vélem, hogy a nyelvtanulóknak segítséget tud nyújtani.

A *keigo* használata is gyakori a médiában az eredmények szerint. Leginkább a hírműsorokban hallhatjuk a tiszteleti nyelvet, de a beszélgetős műsorokban is jelen van (jóval kevesebb arányban), illetve filmekben és sorozatokban a témától függően. Ezen kívül nem csak gyakori, de helyes is az alkalmazása, ami szintén fontos, főleg, ha a nyelvtanulási szempontokat is figyelembe vesszük.

Az életkor is még mindig meghatározó a nyelvi forma megválasztásában. Akármennyire is úgy tűnik, hogy a fiatalok egyre kevésbé használják a tiszteleti vagy formális nyelvi változatot az idősebbekkel szemben, a válaszokból kiderül, hogy ez nem igaz. Bár ők maguk is „felróják”

maguknak az idősebbekkel szembeni udvariatlanabb nyelvhasználatot, mégis jelen van életük sok színterén (pl. iskola, egyetem, stb.). Ugyanígy persze az idősebbek is követik a hagyományokat, a munkahelyen, a régi iskolai *senpaiokkal* (felsőbb évesek) szemben azonnal életbe lép a formalitás és a *keigo*.

A nemek közötti nyelvhasználati különbség kezd talán eltűnni, de még mindig inkább az a jellemző, hogy a médiában próbálja megtartani mindkét nem a saját nyelvét. Bizonyos szórakoztató műsorok ez alól is kivételek, bár ott ha előfordul, hogy nők és férfiak egymás nyelvi formáit beszélik, az inkább azért történik meg, hogy a nézőket megnevettessék.

A nemek különböző nyelvi formáinak megjelenése talán a dalszövegekben a legfeltűnőbb. A női énekesek dalszövegeiben sokszor a férfiak által használt E/1. személyű személyes névmást hallhatjuk (*boku*). Ezzel szemben a férfiak dalszövegei nem tartalmaznak női nyelvhasználati jellemzőt. Ezeket a megállapításokat saját megfigyeléseimre alapoztam, részletes kutatást nem végeztem.

Az sajnos nem derült ki a kérdőív eredményeiből egyértelműen, hogy vajon a férfiak vagy a nők használják-e gyakrabban a formális stílust a médiában. Egy további kutatás szükséges ennek részletesebb kifejtéséhez, de annyi bizonyos, hogy mindkét nemre jellemző az informális nyelv használata megnyilatkozásaikban.

Összességében úgy gondolom, hogy a média hatását inkább pozitívnak minősítették a válaszadók, mint negatívnak. A média ugyanis az a fórum, ahol a nyelvhasználók hallhatják az újonnan alkotott szavakat, ugyanakkor az archaikusabb nyelvi formákat is, például egy történelmi műsor keretein belül stb. A japán média ugyanakkor anglicizmusokkal is tele van, az angol nyelv a médián keresztül épül bele a hétköznapi nyelvhasználatukba. A nyelvtanuló szempontjából ez ismételten lényeges, hiszen meg kell tanulniuk felismerni és használni ezeket az idegen szavakat, amelyeknek japán kiejtése igencsak furcsa lehet első hallásra. Azonban ha nem a japán hangrendszerhez igazítjuk őket, akkor nem fognak minket megérteni.

Amit a tankönyvekből nem lehet elsajátítani, és arra sincs lehetőség, hogy japán nyelvi környezetben éljünk, akkor a média lehet az a nyelvhasználati segítség, amelyből tanulhatunk, persze csak körültekintően. A japán média merőben másképp működik, mint a magyar. A japánok figyelnek arra, hogy a helyzetnek megfelelő módon nyilatkozzanak meg, és igyekeznek fenntartani a hagyományokat. Persze ott is előfordulnak már pongyolaságok, és a fiatalok válaszaiból az is kiderült, hogy nem mindig érdekli az idősebbeket sem, hogyan

beszélnek. Azonban a médiában nagyon fontos lehet számukra a látszat fenntartása és a példamutatás, mert ott többnyire mégis betartják a formaságokat.

További vizsgálatok szükségesek ahhoz, hogy részletesebb elemzésnek lehessen alávetni a japán média nyelvhasználatát, de az már ennyi eredményből is látszik, hogy a hétköznapi és a média nyelve között kezd egyfajta széttartás keletkezni. Fontos tehát figyelnie a nyelvtanulónak, hogy mely nyelvi sajátosságokat sajátítja el, és hogy ezeket milyen helyzetekben tudja, vagy épp kell alkalmaznia. Ehhez tanár szükséges, vagy egy olyan személy, aki jártas a japán nyelvben és kultúrában, hogy segítsen megtenni az első lépéseket.

5. Összegzés és kitekintés

Mivel eddig kevés tanulmány született a japán média nyelvhasználatáról, érdemes tovább foglalkozni a témával. Leginkább japán anyanyelvi környezetben lehet ezt a témát kutatni, vizsgálni, de mivel az internet rengeteg lehetőséggel szolgál, így a televíziós műsorok többségét és a média nagy részét így is meg lehet figyelni.

A dolgozatban igyekeztem elsősorban egy összefoglaló képet adni arról, hogy a japán nyelv milyen sokrétű is tud lenni (a teljesség igénye nélkül), és hogy a média mennyire befolyásolja a nyelvhasználatot Japánban, már amennyiben befolyásolja. A kutatást további kérdőíves vizsgálattal folytatni fogom. Különböző televíziós műsorok jegyzőkönyveinek elemzésével a nyelvhasználati jellemzőket fogom még vizsgálni az informalitás és formalitás szempontjából.

Fontosnak tartom ennek a témának a vizsgálatát, hiszen a mai világban a média játssza az egyik legfontosabb szerepet az emberek életében. A nyelvtanulás elemi követelménnyé vált, a médiának pedig nagy szerepe van a nyelvtanulásban. Olyan kifejezéseket, szavakat, egyéb nyelvhasználati jellegzetességeket tanulhat belőle a nyelvtanuló, amelyeket a tankönyvek nem tárgyalnak. Emellett a különböző helyzeteknek megfelelő megnyilatkozást is elsajátíthatja, láthatja, hogyan működik anyanyelvi környezetben. A japán nyelv tanulásánál ennek különösen fontos a szerepe. Ahhoz, hogy elsajátíthassuk, meg kell ismernünk a japán kultúrát, a japán szokásokat, egyáltalában mindent, ami japán. Egy különleges nemzetről és nyelvről beszélhetünk a japán esetben, amelyhez egy másfajta gondolkodást is el kell sajátítani. Ha ez megtörténik, akkor a nyelvtanulás is könnyebb lesz. Akinek nincs lehetősége anyanyelvi környezetben elsajátítani a nyelvet, vagy gyakorolnia, annak csupán a tankönyvek és a média marad. Úgy gondolom, a média szerepéhez ma nagyon sok negatív előítélet is társul, ami az egyre szaporodó igénytelen műsoroknak és igénytelen nyelvhasználatnak köszönhető. Azonban ha megpróbáljuk másként nézni ezt a tömegkommunikációs eszközt, és igyekszünk helyesen használni, bízhatunk benne, hogy talán a jövőben egy olyan eszközként és forrásként fog működni, amely segítségünkre lehet. A médiában számos még eddig kiaknázatlan lehetőség rejlik, amelyeknek felfedezése fontos lehet a jövőre nézve.

Felhasznált irodalom

BENEDICT, RUTH: *Krizantém és kard. A japán kultúra*. Budapest. Nyitott Könyvműhely. 2009.

CSERESNYÉSI LÁSZLÓ: *A genolektus (genderlect) elméletéhez*. In: Nyelvek és stratégiák (avagy a nyelv antropológiája). Bp. 2004. 78-88.

DAULTON, FRANK. E. : *Japan's Built-in Lexicon of English-based Loanwords*. Cromwell Press Ltd. 2008.

DUDÁS ÉVA: *Japán és a globalizáció*. (Budapesti Gazdasági Főiskola, szakdolgozat.) Budapest. 2004.

GATZEN, BARBARA: *Media and communication in Japan. Current issues and future research*. Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies. 2001. (<http://www.japanesestudies.org.uk/discussionpapers/Gatzen.html>)

GRIPSRUD, J.: *Médiakultúra, médiatársadalom*. Budapest. Új Mandátum Könyvkiadó. 2007. 11-35.

HADAMITZKY, WOLFGANG - KAZÁR LAJOS: *Kanji és Kana. A japán írásrendszer kézikönyve és szótára*. 1980.

HIDAS JUDIT: *Stílusváltás a japán politikai kommunikációban*. Kül-Világ. II.évfolyam. 2005/4: 1-12.

HORTOBÁGYI ILDIKÓ – LIEBERMANN LÉNA: *A magyar média többnyelvűsége (egy újabb interkulturális elem?)*. In: Lengyel Zs., Navracsics J. és Nádasi Edit (szerk.) *Alkalmazott Nyelvészeti Tanulmányok – Közép-Európa*. IV. kötet. Veszprém: Veszprémi Egyetem. 2000. 146-152.

LAMPKIN, R.: *Japanese verbs and essentials of grammar*. The McGraw-Hill Companies. 2004.

LENGYEL ZSOLT – NAVRACSICS JUDIT – SZABARI KRISZTINA – SZÉPE GYÖRGY: *Szociolingvisztika*. Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó. 1996.

MARTIN, S.: *A beszéd szintjei Japánban és Koreában*. In: Társadalom és nyelv. Budapest. 1975: 339-358.

MATÓNÉ SZABÓ CSILLA: *Egy japán eredetű szubkultúra: az animék és mangák világa*. Az Iskolakultúra 2009/12. melléklete.

MIZOKAMI YUKI: *Ambiguous boundary between women's and men's speech in the Japanese language in the use of polite expressions*. Academic Journal. 2003/13: 105-126.

MORI SADAHIKO: *A krizantém és kard újrafelfedezése*. Budapest. Nyitott Könyvműhely. 2009.

SUSUMU NAGARA: *Japanese for everyone. A functional approach to daily communication*. Gakken. 2007.

SZÉKÁCS ANNA: *Új módszerek a japán tiszteleti nyelv oktatásában*. Külkereskedelmi Főiskolai Füzetek. 2001/9: 127-134.

TODD – ERIKA GEERS: *Making Out in Japanese*. Tuttle Publishing. 1988.

YAMAJI MASANORI: *Japán nyelvkönyv*. Budapest. 1990.

WARDAUGH, R. : *Szociolingvisztika*. Budapest. Osiris – Századvég. 1995.

Internetes források

<http://edition.tefl.net/articles/teacher-technique/language-culture/>

<http://www1.gdufs.edu.cn/jwc/bestcourse/kecheng/38/whjiaoan/files/intro.html>

<http://www.education.com/reference/article/culture-language/>

<http://www.modern-thinker.co.uk/6%20-%20language%20and%20society.htm>

Melléklet: kérdőív

Questionnaire

My name is Virag Magashazi, I am a student at the University of Pannonia (Hungary). I study Hungarian literature and grammar, applied linguistics as well. My recent research is about the Japanese language and its use in the media. I would like to ask your opinion of the Japanese media language and about your personal language use. I would like to ask you to fill in this form (in English please) and then send it back to this e-mail address: virag9112@gmail.com

This questionnaire is anonymous and will be used just for this research. No names or data will be mentioned.

Your sex: male female

Your age:

Thank you very much for your help!

Questions about the Japanese media

1. What kind of Japanese television programmes do/did you use to watch? (drama, talk shows, anime etc.)

enumerate some:

.....

2. How do you think media affects the Japanese language? (You can choose more, than one answer)

positively

favourably

preferably

negatively

improving

destructing

simplifying

3. Is formal or informal language use more frequent in the media? (Choose one)

formal

informal

I don't know

I don't care

4. Do you think keigo (honorific expressions) are used correctly in the media? (Choose one)

yes

no

I don't know

I don't care

5. In what kind of television programmes can you hear keigo? (You can choose more, than one answer)

dorama

news

anime

talk shows

movies

other (for example:.....)

I don't know

6. Who do you think (women or men) use the formal speech more often in the media? (Choose one)

men

women

I don't know

I don't care

7. Is it the women or men that use the other gender's speech more often in the media?

(Choose one)

men

woman

I don't know

I don't care

8. Do the youngers (kouhai) use formal speech towards the elderly (senpai) in the media?

(Choose one)

yes

no

I don't know

I don't care

9. How typical is the use of slang in the different kinds of television programmes? (Match the programmes and the answers that are relevant)

	extremely	very	quite often	average	not so typical	not at all
dorama						
movies						
talk shows						
anime						
news						
music						

programmes						
other entertaining programmes						

10. Programmes for which age population prefer slang idioms? (You can choose more than one answer)

children

youngsters

adults

elderly

11. In which television programmes is the standard Japanese language used? (Write your personal opinion)

.....

.....

.....

Questions about your language use

1. How much do you adapt yourself to the changes of the Japanese language? (Choose one)

very much

not very interested

not at all

I don't know

2. In what situations do you use keigo? (Enumerate at least 5 situations)

.....

.....

3. Do you use the speech and language style of the other gender? (Choose one)

yes

no

I don't know

I don't care

4. Do the younger people use the formal variety (or honorific version) of Japanese language to you? (Choose one)

yes

no

I don't know

I don't care

5. What do you think has the worst effect on the Japanese language? (Write your personal opinion)

.....

.....

.....

.....

Thank you very much!